

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Köszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

**Nemzeti ellenállóképesség — egy kulcsfontosságú eszköz a
biztonsági környezet komplex kihívásaira**

Jelige: *Paradigmaváltás*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. november

2025.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	2
1. Komplexitás	5
1.1. A biztonság összetettsége	6
1.2. Cynefin modell és a COVID-19 járvány	10
1.3. A VUCA környezeti modell	13
2. Hibrid hadviselés	16
2.1 A hibrid hadviselés történeti áttekintése	16
2.2 A hibrid hadviselés hatása és magyarországi értelmezése	19
3. Nemzeti ellenállóképesség	25
3.1. A reziliencia és a nemzeti ellenállóképesség fogalma	25
3.2. A Krím-félsziget fontossága a nemzeti ellenállóképesség szempontjából	29
Összegzés	36
Felhasznált irodalom	38

BEVEZETÉS

A 21. században egy olyan biztonsági környezettel találtuk szembe magunkat, amely komplexitását még a kutatók se tudták megjósolni. A komplex környezeti tényezők miatt a biztonsági környezet olyan drámaian, gyorsan változott meg, hogy a felkészülésre, megelőzésre nem volt érdemi lehetőség. A komplexitás, amely akár láthatatlan módon behálózza mindennapjainkat, olyan jellemzőkkel rendelkezik, amelyek miatt a reagálás napjainkban különösen nehéz. Ennek a környezeti tényezőnek a lenyomata a stratégiai, biztonsági környezetben is megmutatkozik, mivel a válságok soha nem látott méreteket és összetettséget öltenek. Ha megfigyeljük napjaink környezetét a megjósolhatatlanság, mint jellemző gyakran kiemelkedik, amely miatt egyfajta konstans bizonytalanságot érzékelhetünk az életünkben.

Ma a kölcsönös függőségek korát éljük, amelyet egy-egy előre nem látott esemény drasztikusan gyorsan tud megbontani, aminek beláthatatlan következményei vannak. Ennek kihasználása, komoly károkat tud okozni egy ország életében és félelmetes látni, hogy akár egy puskalövés nélkül is teljesen meg lehet semmisíteni egy ország ellenállóképességét a külső befolyásokkal szemben. A környezetünkben jelen lévő kölcsönhatások és összefüggések miatt érte akkora sokként a világot a Krím-félsziget 2014-es annexiója, valamint a COVID-19 világjárvány is. Ma minden országnak egyetlen fő célja van krízis helyzetekben, a túlélés. Ennek érdekében meg kell vizsgálni a környezetet, amelyben élünk, a velünk szemben álló fenyegetéseket és mindezt összevetni azzal, hogy milyen reagáló képességgel rendelkezünk. Ma egy rendkívül gyorsan és sokszor változó világban élünk, ahol a biztonsági kihívások megkövetelik az azonnali reagálást, ennek érdekében viszont tisztában kell lennünk a nemzeti képességekkel és azokat folyamatosan fejleszteni, aktualizálni kell.

A megváltozott környezet miatt — megítélésem szerint — túl kell látnunk a biztonság katonai értelmezésén, és egyfajta paradigma-, azaz gondolkodás- és szemléletmódváltást kell végrehajtanunk ahhoz, hogy a modern kor összetett kihívásait átláthassuk, és helyesen tudjuk kezelni. A saját életünkben is gyakran érezzük azt, hogy nem várt fordulatot vettek a dolgok, nem tudunk előre felkészülni a változásokra. Ezzel a problémával nemzeti szinten is nap mint nap találkozhatunk, ahol a döntések kritikus fontosságúak a társadalom életének szempontjából. Ma a gyors változások miatt nincs időnk alkalmazkodni és bár a megjósolhatatlanság miatt a felkészülés is nehéz, a környezeti jellemzők, a fenyegetések típusai miatt — megítélésem szerint — az egyetlen reális felkészülési stratégia alapja a nemzeti ellenállóképesség fejlesztésében rejlik.

A komplex, összetett biztonsági környezet, az összetett fenyegetések és a komplex irreguláris ellenség miatt a hibrid hadviselés vált a legelterjedtebbé. Ezen akaratérvényesítési eszközrendszer összetettsége miatt nehezen találunk hatásos védekezési formát és a komplex hatások miatt felértékelődik a rugalmasság és a reziliencia szerepe. A hibrid hadviselés térnyerése miatt új nemzeti ellenállási és válságkezelési rendszert kell kidolgozni, valamint a komplex biztonsági környezet és a hibrid hadviselés miatt a stratégiafejlesztésben is új kihívások jelennek meg. Annak érdekében, hogy ezt a problémát elemezzem, illetve megállapítsam bizonyíthatóan, dolgozatomat 3 hipotézis köré építettem fel. Az első hipotézisem, hogy a hibrid hadviselés széleskörű eszközrendszere miatt, az átfogó komplexitásból fakadóan a biztonsági szektorok és a hibrid hadviselés szinergikus kapcsolata miatt tematikus rugalmasság értelmezésére van szükség. A második hipotézisem, hogy a komplex környezet és a hibrid hadviselés miatt soha nem látott szerepe van a nemzeti ellenállóképesség fejlesztésének az ország válságellenállóságának érdekében. Végezetül pedig a hibrid hadviselés és a komplex környezet összetettsége miatt a felkészülés érdekében kulcskérdés a különböző szektorok védelmi felkészítése és a tartalékképzés.

Ahhoz, hogy a problémát megfelelő módon körül tudjam járni és a hipotéziseimet alá tudjam támasztani a dolgozatomat 3 fejezetre tagolom, amelyből az első a komplexitás kérdéskörét járja körbe, annak fogalmát, megjelenését, környezeti és döntési modelljeit, valamint a hatását a környezetünkre. A második fejezetben a komplexitás kapcsolatát szeretném bemutatni a hibrid hadviseléssel összefüggésben, ezen felül pedig a hibrid hadviselés történetét, kialakulását szeretném körbejárni. Ezen fejezetben a hibrid hadviseléssel kapcsolatban szeretnék támpontot adni a terminológiai útvesztővel kapcsolatban, valamint a konfliktusban, hadviselésben résztvevő aktorok és az alkalmazott eszközök szerepét szeretném bemutatni. A harmadik fejezetben a komplexitás és hibrid hadviselés miatt a nemzeti ellenállóképesség szükségességét igazolom, ahol a reziliencia terminológiáját, szintjeit szeretném körbejárni és feltérképezni a stratégiai környezetet és a hazai szabályozókat, jogalapokat.

Ezen felül szeretnék áttekintést adni a Krím-félsziget 2014-es annexiójának eseményeiről, valamint a COVID-19 világjárvány fejlődési folyamatairól. Mindemellett a kérdések megválaszolása érdekében, szeretném feldolgozni a hazai szabályozó környezetet, különös figyelemmel Magyarország Nemzeti Biztonsági, Nemzeti Katonai Stratégiáját, valamint a 2021 évi XCIII. törvényt, amely a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szól. A dolgozatom elkészítése során kvalitatív kutatási módszereket alkalmaztam. A téma mélyebb

megismerése érdekében különböző döntési, környezeti leíró modelleket dolgoztam fel, amelyek segítségével a 21. század két különösen meghatározó eseményét mutattam be.

1. KOMPLEXITÁS

A 21. században a környezetet és különösen a biztonsági környezetet a komplex jellemzővel szokták jellemezni, amely mára időnként túlhasznált kifejezéssé vált, miközben a kifejezést sok esetben nem a terminológiájának megfelelően alkalmazzák.

A komplexitás esetében szükséges tisztázni, hogy mit is értünk alatta, mint terminológia, valamint, hogy milyen jellemzők biztosítják a komplexitás jelenségének alapjait. A komplex, mint kifejezés esetében fontos kitérni a lehetséges szinonimákra is, mivel gyakran helytelenül a „komplex” jellemzőt a „bonyolult” kifejezéssel állítják párba, miközben a komplex jelző megfelelő párja az „összetett” kifejezés. A komplexitás elméletének¹ megjelenését a Santa Fé-ben tartott előadássorozat egyik előadásához köthetjük, amely során 10 fizikus és 10 közgazdász 1987-ben megvitatta a fizika és a közgazdaság viszonyát. Ennek az volt a célja, hogy a fizikában használt és elemzett komplexnek rendszer miképpen értelmezhető a társadalomtudományok tekintetében, hogyan lehetne mindezt a közgazdasági problémákra, társadalmi jellegű komplexitásra kivetíteni.

A komplexitás alapjainak megértése érdekében szükséges ismerni a komplex rendszerek jellemzőit, amelyekből ötöt tartunk számon: önszerveződés, hálózati szerkezet, szinergia, a káosz peremén való létezés, valamint az, hogy utólag rendezettnak és kiszámíthatónak tűnnek².

Az önszerveződés során a rendszerben lévő elemek spontán, külső befolyás és ráhatás nélkül, saját belső kölcsönhatásaikkal hoznak létre egyfajta rendezettséget és szervezettséget, ez esetben nincs stabilitás a rendszerben és a kölcsönhatások nem lineárisak. A hálózati szerkezet a komplex rendszerek következtében jönnek létre, ahol is az elemek hálózatokat alkotnak, melyben az éleket a kapcsolatok adják a csomópontokat pedig az elemek és az ezek közötti kölcsönhatások határozzák meg. A rendszer működését nagyszámú elemek kölcsönhatása jellemzi. A szinergia alatt azt értjük, hogy a rendszer egészének összessége, működése több, mint a részek összege- Mivel a rendszer dinamikus, így ennek a jellemzőnek köszönhetően az elemek közötti kölcsönhatások olyan változásokat eredményezhetnek, amelyek az egyes elemek szintjén nem elemezhetőek, érzékelhetőek, viszont az egész tekintve megfigyelhetőek. A komplex rendszerek egyik sajátos jellemzője a káosz peremén való

¹ VICSEK Tamás (2003): „Komplexitás-elmélet”. *Magyar Tudomány CLIX. kötet – Új folyam.* 48(3). 305-307.

² VICSEK Tamás (2003): „Komplexitás-elmélet”. *Magyar Tudomány CLIX. kötet – Új folyam.* 48(3). szám 305.

létezés, ami azt jelenti, hogy a rendszerek a káosz és a rend határán működnek. Vagyis a rendszerek rendelkeznek azzal a stabilitással és rendezettséggel, amely a szervezettség fenntartásához szükséges, azonban elég rugalmasak és dinamikusak ahhoz, hogy képesek legyenek fejlődni és adaptálódni, ezáltal gyorsan reagálni a környezeti változásokra és új strukturális berendezéseket létrehozni – amit a külső szemlélő kaotikusnak lát. A komplex rendszerek egyik legérdekesebb jellemzője az „utólag rendezettnak tűnés”, a rendszer működése és fejlődése alapvetően kiszámíthatatlan és nem előre látható, viszont visszatekintve látunk benne egyfajta belső logikát és rendet, ami ugyanakkor előre egyáltalán nem volt látható. Ebből fakadóan sajnos a dinamikusan változó komplex rendszerek átlátásában, megértésében a tapasztalat gyakran nem sokat segít, sőt sokszor inkább hátráltató tényező lehet a megszokott séma téves alkalmazása.

1.1. A biztonság összetettsége

A komplexitás a biztonság világában is jelentkezik, elvégre számos egymással fedésben lévő hálózatokat alkotnak a különféle aktorok, a köztük lévő kapcsolatok folyamatosan dinamikusan változnak/változhatnak, az így jelentkező változások pedig szinergikus külső és belső hatásokat mutatnak. Az ilyen szituációk — napjaink konfliktusai ezt egyértelműen bizonyítják — könnyen összetett válsággá (káosszá) fejlődhetnek, amit legtöbbször nem lehet, vagy csak nagyon nagy bizonytalansággal lehet előre látni.

A szereplők kölcsönös függősége, az összetett társadalmi és gazdasági folyamatok miatt napjaink világának az egyik legnagyobb befolyásoló — és egyben komplexitást növelő — tényezőjeként említhetjük a globalitást³. Ez a jelenség közvetlenül és közvetve is hatást gyakorol nem csak a mi életünkre, de az államok létfenntartására is, illetve a biztonsági környezetünkre. A technikai és technológiai forradalom nyomán az információs technológia olyan fejlődésen ment keresztül, amely paradigmaváltást követelt meg az egyénektől, de különösen a vezetőktől. A globalizáció⁴ és az ipari forradalom következtében a világunk szabályszerűségei alapjaiban változtak meg, ideértve az adatok tárolását, az azokhoz való

³**Globalitás:** „A globalitás a világ-társadalom sokdimenziós perspektívája, mely magába foglal minden olyan társadalmi kapcsolatot, amely nem illeszthető be a nemzetállami keretekbe. A globalitás fogalma azt hangsúlyozza, hogy a világban nincsenek már zárt térségek, és minden jelenség visszavonhatatlanul interdependens.” Míttich Boglárka (2007): Ulrich Beck: Mi a globalizáció? *Budapesti Könyvszemle*. 2007(1). 66.

⁴**Globalizáció:** „A világ különböző népeinek, régióinak és országainak a világot átfogó társadalmi és gazdasági kapcsolatok kialakulásával egyre növekvő kölcsönös függősége. A globalizáció összetett társadalmi és gazdasági folyamat, melynek többek között gazdasági, politikai és kulturális vonatkozásai vannak, és amely egymás után éri el a világ országait.” <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/globalizacio/> (Letöltés ideje 2024. 11. 07.)

hozzáférhetőséget, valamint a geopolitikai erőviszonyokat. A technológiai színvonal fejlődése, valamint a globalizáció folyamatos kölcsönhatásban áll egymással, és ezek az oda-vissza hatások okozzák a jelentős részét a jelen kor biztonsági kihívásainak. Már maga a globalizáció és a technológiai fejlődés is egy komplex folyamat, viszont ezek a komplex folyamatok hozzájárulnak a biztonság komplexitását is. A globalizáció következtében változott és folyamatosan változnak a gazdasági súlypontok, a politikai-katonai pólusok, összességében a világrend, és ahogy az a fejlődési folyamatokon is látszik, ennek a világnak meghatározó jellemzője lett a komplexitás.

A 21. században a társadalmak szembesültek azzal, hogy a korábban kidolgozott séma szerű megoldási formák és gyakorlatok nem alkalmazhatóak, vagy a hatásuk nem lesz optimális a modern kor kihívásaival szemben. A korábbi változásokhoz képest a modern kor változásainak kezdőpontja gyakran meghatározhatatlan és annak hatásait, következményeit szinte lehetetlen megjósolni előre. A globalizáció hatására átrendeződtek a hatalmi viszonyok a nemzetközi térben ezáltal a globális biztonság rendszere⁵ romlott és új megoldandó problémákkal szembesült, amelyekkel korábban még soha. Már a 20. században megjelentek a biztonság tárgykörébe még szorosan nem tartozó elemek és felfogások a buzani biztonságelmélet keretében, ezzel ütköztek a biztonságról alkotott különböző nézetek itt különösképpen a bővítők és tradicionalisták⁶. A tradicionalisták álláspontja alapján a biztonságot a háborúra az azzal összefüggő katonai erőre, valamint az ezekkel szorosan összefüggő jellegekre és jelenségekre kell alapozni, míg a bővítők szerint a biztonságot szektoriális alapon kell vizsgálni. Buzan az elméletében⁷ a biztonság 5 fő szektorát határozza meg, amelyet katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, valamint környezeti biztonságként azonosít, ehhez ma a kiberbiztonság területét soroljuk még hozzá a digitalizáció fejlődése és hatásai miatt.

A fenti szektoriális felfogás szükségességét igazolja a hidegháború időszaka, valamint az az utáni biztonsági környezet. Mivel a technológiai és technikai fejlődés nyomán, valamint globalizáció és a globális környezet változásai miatt a biztonságra hatni képes elemek, valamint

⁵**Biztonság:** „A hidegháború után a biztonság fogalma folyamatosan bővült, kiterjedése szélesedett és mélyült. A biztonságot ma átfogóan értelmezzük, amely magába foglalja a katonai, politikai, gazdasági, a társadalmi és a környezeti biztonságot.” KRAJNC Zoltán főszerk. (2019): *Hadtudományi lexikon: Új kötet*. Budapest: Dialóg Campus. 101.

⁶GAZDAG Ferenc – REMEK Éva (2018): *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Dialóg Campus Kiadó Budapest. 27.

⁷**Buzan elméletként** hivatkozunk a biztonság szektoriális felosztására viszont a könyvet három kutató írta, amelyben először megjelent ez az elmélet. BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – WILDE, de Jaap (1998): *A New Framework for Analysis* 22-30. https://books.google.hu/books?id=j4BGr-Elsp8C&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2024. 11. 08.)

a köztük lévő hálózati kapcsolatok száma megnőtt, ez sokkal összetettebb biztonsági környezetet hozott létre, mint amilyen a korábbi történelmi korokban létezett. Ebből adódóan ugyanakkor sokkal összetettebb, a komplexitásból fakadó átfogó megoldásokra és megközelítésekre van szükség ezen környezet szektorainak, részterületeinek értelmezéséhez, elemzéséhez. A komplex világ összetettsége miatt egyik elfogadott módszer, hogy először elemeire (szektoraira, azokat pedig tényezőire) kell bontani a komplex rendszert, elemezni kell azokat, majd végül újra az így értelmezett elemekből össze kell állítani a nagy képet. Mindezt annak érdekében kell megtenni, hogy ezt az összetett környezetet valamilyen szinten átláthassuk, és megérthessük az elemek kapcsolódásait, működési mechanizmusait. Farkas értékelése szerint is teljesen egyértelmű, hogy a 20. század vége egy kettős természetű szemléletváltást hozott el a fentiek miatt. Egyik oldalon megjelenik a biztonság fogalmának, tartalmának változása a komplexitás nyomán, a másik oldalról pedig pont emiatt a változás miatt megjelenik az elemzési módszerek alkalmazkodása, változása is⁸.

A biztonságot ma leginkább ellentétpárok sokaságaként lehet jellemezni mivel egyszerre jelenik meg a szimmetria és az aszimmetria, a fegyveres és nem fegyveres konfliktusok, az alacsony és magas intenzitás, a reguláris és irreguláris erők szembenállása állami és nem állami szereplők jelenlétével, melyekben megjelennek a katonai és nem katonai eszközök.

Az ellentétpárok jelensége és az eszközök hibrid alkalmazása nyomán egyre nagyobb teret nyernek maguknak a „szürke zónás állapotok”⁹, ahol nem alkalmazhatóak az eddigi korokban meghatározott terminológiák, mint például a nagy háború, vagy esetleg háború. Ezek a korábbiakhoz képest megváltozott környezetet eredményeznek, valamint a környezeti komplexitás miatt a modern kor eseményei nehezen előre jelezhetőek, nehezen lehet előre meghatározni a kirobbanásuk helyét és idejét, valamint az esemény tetőpontját. A hibrid

⁸ FARKAS Ádám (2020): Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok. *Honvédségi Szemle*. 148(4). 13.

⁹**Szürke zónás állapotok:** „Olyan jogintézmények, amelyek elnevezésükben ugyan nem, viszont jellegükben, tartalmukban magukban hordozzák a különleges jogrend egyes jegyeit, illetve bizonyos szempontokból hasonlóan viselkednek.” KESZELY László-VARGA Attila Ferenc: *A védelmi és biztonsági igazgatás rendszere – a Vbő. VII. fejezete* In.: Kádár Pál (szerk.): *A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely 2023. 205. <https://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-élet/kutatomuhelyek/vedelmi-biztonsagi-szabalyozasi-es-kormanyzastani-kutatomuhely/muhelytanulmanyok/2022> (Letöltés ideje:2024. 11. 08.)

hadviselés¹⁰ esetében elmosódik a korábbi éles határvonal a béke és a háború között,¹¹ ezáltal a konfliktusok jellegében a társadalmi és egyéni elemek kapnak nagyobb hangsúlyt. A határvonalak elmosódása azt jelenti magára a társadalomra és az egyénekre nézve, hogy az események jóval nagyobb hatást gyakorolnak az életükre, mint korábban. Magyarország szempontjából erre lehet példa az orosz-ukrán háború azon vonatkozása, hogy hatalmas embertömegek menekültek el Ukrajnából, amely miatt különleges intézkedéseket vezettek be. A határvonalak elmosódásának következtében a hadviseléshez szükséges technikai feltételek és az ezekhez szükséges védelmi ipari lehetőségek és szükségletek is átalakulnak. Az új eszközök és az új technológiák megjelenése, valamint a hadviselés fókuszának eltolódása nyomán a védelmi iparral szembeni igények elvárások átalakultak annak érdekében, hogy meglegyen a reagáló képesség. Fontos megfigyelni viszont, hogy ez az átalakulás nem zárja ki a hagyományos eszközök hadműveleti elvek és módszerek alkalmazását, viszont megjelenésükben és alkalmazásukban változást hozhatnak ezek a hadviselési módszerek.

A korábbi korokban a fejlődés lassan, de napjainkhoz képest mindenesetre lassabban ment végbe, ezáltal kellő mennyiségű idő állt rendelkezésre az alkalmazkodáshoz. A fejlődési folyamatok egymásra hatva egymást kölcsönösen elősegítve felgyorsították a fejlődések ütemét, ebben közrejátszott a gazdaság fejlődése és annak hatása a politikai döntésekre. A két világháború közötti időszak mutatja be igazán jól a gazdasági elem térnyerését a fejlődésben, a hidegháború alatt ez a korábbiaknál is jobban felgyorsult és a hidegháború lehetőségeiből adódóan indirekt jelleget öltött. Napjainkban a biztonsági környezet tekintetében egy új hidegháborús helyzetet vázolnak fel¹² eltérő elemekkel és jellemzőkkel, mint a korábbiakban. Ennek egyik legfontosabb eltérése a komplexitás, amely miatt „A korábbi korokra jellemző alkalmazkodási módszerek napjainkban — éppen a komplexitás jelenségének gyorsasága és nem-lineáris jellege miatt —”¹³ bár alkalmazhatóak, de hatástalanok. A komplexitás és a nem lineáris jelleg miatt gyorsabban kell végrehajtani a reagálási folyamatokat, mivel maga a

¹⁰ A hibrid hadviselés „magában foglalja a hagyományos katonai erő nyílt vagy leplezett alkalmazását, a diplomáciai, gazdasági és pénzügyi nyomásgyakorlást, az intenzív információs műveleteket, valamint a hírszerzési és más titkosszolgálati tevékenységeket, bűnözők, terroristák és felkelők alkalmazását is.” Magyar Honvédség Összhaderőnemi doktrína 4. kiadás. XII.

¹¹ 1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. V. Magyarország biztonsági környezete 46. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés ideje: 2024. 10. 11.)

¹² OROSZ László (2014): Egy új hidegháború?. *Hadtudományi Szemle*. 7(4). 311.

¹³ HOLECZ József: *Komplex környezet – Indirekt hadviselési megoldások* In.: Kovács Petra-Pollák Orsolya Luca (szerk.): *A hadtudomány és a 21. Század 2020*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály. 126.

fejlődés gyorsabban megy végbe ezáltal nincs idő, vagy lényegesen kevesebb idő van a fejlődési folyamat alatt a válaszreakció lépéseit kidolgozni.

A kifejezetten bonyolult, összetett (komplex), esetleg kaotikus problémákhoz való alkalmazkodási, megoldási folyamat, alkalmazandó szemlélet különbségei bemutatására lehet jó példa a Cynefin modell, amely dolgozatomban különösen fontos támpontként szolgálhat, mivel éppen az általunk vizsgált komplex környezetben jelentkező problémák kategorizálhatóságára, egy esetleges eszkaláció folyamatának nyomon követhetőségére, az események elemzésére és megoldására biztosít egy megfelelő keretrendszert.

1.2. Cynefin modell és a COVID-19 járvány

A komplexitás okozta problémák megkülönböztetéséhez, és megértéséhez szükséges ismerni a Cynefin modellt, amely a komplex rendszerek alapja, ez a döntési modell egy olyan rendszer, a problémamegoldási stratégiák irányítására, amelyet Dave Snowden fejlesztett ki, akihez később csatlakozott Mary Boone.¹⁴ Négy kategóriát különböztethetünk meg a Cynefin modell esetében: az egyszerű/világos, a bonyolult, a komplex és a kaotikus/káosz esetét. Viszont Snowden eredetileg megkülönböztetett egy ötödik kategóriát is a rendezetlen-zűrzavar kategóriát, amelybe azok a problémák kerülhetnek, amelyeket valamilyen oknál fogva nem lehet besorolni a 4 fő kategóriába.

Az egyszerű/világos problémákban az összességében ismert háttérrel rendelkező kihívások tartoznak, ahol az ok-okozati összefüggések egyértelműen észrevehetőek, megjósolhatóak és megismételhetők. A helyzet egyértelműsége miatt a bevált gyakorlatok alapján kategorizálni, osztályozni lehet a problémát, míg a megfelelő válasz az ismert gyakorlatok alkalmazásában rejlik. Ebbe a kategóriába esnek például a szabványos működési eljárások, a rutinok és a szabályok, mivel pontosan tudhatóak azok az ismeretek, amelyek biztosítják az ideális megoldást a helyzet kezelésére.¹⁵

A bonyolult problémák azok, ahol a megoldáshoz szükséges ismeretek többé-kevésbé ismertek, ennek okán az ok-okozati összefüggések elkülönülnek térben és időben. Ugyanakkor a nem ismert adatok szakértelem segítségével, feltételek felhasználásával kikövetkeztethetőek,

¹⁴DFT Hungária: Ismerd meg a CYNEFIN döntési modellt. Online: https://www.linkedin.com/posts/dft-hung%C3%A1ria_ismerd-meg-a-cynefin-d%C3%B6nt%C3%A9si-modellt-activity-7167805566369624066-Acpo (Letöltés ideje: 2024. 06. 22.)

¹⁵SNOWDEN, David J.-BOONE, Marry E. (2007): *A Leader's Framework for Decision Making*. Harvard Business Review. 2-3.

vagy elemezhetőek, hiszen az ok-okozati összefüggések többsége felismerhető, ami a helyzet megoldásának alapja. Ide tartozik például a rendszergondolkodás, a logikai összefüggések és a szakértői elemzések, amik megfelelő alkalmazásával a legtöbb esetben jó megoldáshoz juthatunk.¹⁶

Az egyszerű/világos, valamint a bonyolult kategóriát összességében egyszerűsíthető környezetként írhatjuk le, amely rendezett elemeket tartalmaz, hiszen közöttük felismerhetőek az ok-okozati összefüggések és ezért létezik ideális, vagy minimum jó megoldás a helyzetek kezelésére.

A komplex problémák olyanok, mint már a fejezet elején bemutatottuk: csak utólag összefüggő, az ok-okozati összefüggések nem ismételődnek meg, a helyzet folyamatosan és dinamikusán képes változni, éppen ezért a helyzet/probléma kezeléséhez, megoldásához kísérletezés és folyamatos visszajelzés szükséges. A helyzetek újdonsága miatt a próbálkozás, a megszokottól való eltérés a megfelelő megközelítés. Az ilyen esetekben csak kielégítő megoldások és esetenként felbukkanó gyakorlatok léteznek, ami magasszintű alkalmazkodást kíván és sok esetben így is többértelmű lehetőségeket és válaszokat biztosít.¹⁷

A kaotikus/káosz kihívások zavarosak és összefüggéstelenek, ebből következően az ok-okozati összefüggések nem láthatóak nem ismerhetőek fel, viszont a helyzet azonnali reagálást követel az érintettektől. A káoszt a helyzet befolyásolásához szükséges ismeretek megismerhetetlensége eredményezi, ami miatt az ok-okozati összefüggések ismeretének hiányában csak újszerű megoldások, válaszok léteznek, míg a megszokott, bevált módszerek itt sikertelenek, hatástalanok (ide tartozik például a válságmenedzsment).¹⁸

A komplex, valamint a kaotikus/káosz problématerét holisztikus környezetként írhatjuk le számos rendezetlen elemmel, ahol az összefüggések nem láthatóak, vagy nem ismerhetőek fel és a rendezetlenség miatt csak újszerű vagy előbukkanó megoldások léteznek.

A COVID-19 járvány esetében is felvázolható a Cynefin modell, ahol a járvány megjelenésétől a tetőpontjáig le lehet vezetni a történéseket a modell alkalmazásával. A COVID-19 járvány megjelenését követően a helyzet mérséklése érdekében azért, hogy a fokozódást lassítani tudják kiemelték és hangsúlyozták a fontosságát a higiéniai szabályok

¹⁶SNOWDEN, David J.-BOONE, Marry E. (2007): *A Leader's Framework for Decision Making*. Harvard Business Review. 3-4.

¹⁷SNOWDEN, David J.-BOONE, Marry E. (2007): *A Leader's Framework for Decision Making*. Harvard Business Review. 5.

¹⁸SNOWDEN, David J.-BOONE, Marry E. (2007): *A Leader's Framework for Decision Making*. Harvard Business Review. 5-6.

betartásának, valamint a hatóságok világos és egyértelmű szabályokat hoztak a maszkviselésről és a rendszeres kézmosás szükségességéről. Ez a helyzet, illetve ennek a helyzetnek a megoldására tett kísérletek illenek bele a Cynefin modell egyszerű kategóriájába, mivel ismertek voltak az ok-okozati összefüggések és világosan látszódott a gyakorlat, amellyel kezelni lehet.

Ahogy a COVID-19 járvány fokozódott egyre jobban érzékeltük a mindennapi életünkben, a fertőzési láncok terjedése megkövetelte azok azonosítását és a megszakításukra való kísérletet. A terjedés okán a virológusok és a közegészségügyi szakértők célzott intézkedéseket javasoltak a kezelés érdekében, valamint a terjedési lánc megszakításának céljából bevezették a kijárási tilalmat. A fertőzés terjedése miatt ezen a ponton már elindították a tesztelési programokat a vírussal szemben, valamint a megbetegedések miatt az ellátási láncok biztosítása érdekében logisztikai szakértőket vontak be. A válság ezen szakaszt sorolhatjuk a Cynefin modell bonyolult kategóriájába, mivel ezen a szinten az ok-okozati összefüggések elkülönültek térben és időben, de az ok-okozati összefüggések még felismerhetőek, ennek okán a helyzet kezelése szakértelmet igényelt, mint ebben a helyzetben az ellátási láncok fenntartása.

A COVID-19 járvány fokozódását nem tudták megakadályozni és az új variánsok megjelenése megkövetelte azok nyomon követését. Ebben az időszakban a közegészségügyi szakértők adaptív stratégiákat dolgoztak ki, a terjedés megfékezésének és az ellátási láncok megszakadásának kezelése érdekében korlátozó intézkedéseket vezettek be, illetve alternatív megoldásokat igyekeztek kidolgozni. Ezt a szakaszt nevezhetjük komplexnek a Cynefin modell alapján, mivel a helyzet folyamatosan és dinamikusan változik, a helyzeteket csak utólag lehet felismerni ezért a kezelés érdekében folyamatos próbálkozás szükséges.

Végezetül a COVID-19 járvány tetőpontja megkövetelte a vészhelyzeti intézkedések bevetését a kórházak túlterheltsége és az ellátási láncok teljes megszakadása miatt. Ez azt jelentette, hogy a kórházak nem tudták fogadni és ellátni a betegeket, mivel maximális szinten le voltak terhelve, illetve azt, hogy az ellátási láncok megszakadása miatt hiánycikkek alakultak ki, amely jelenség komoly pánikot keltett a társadalom életében. Annak érdekében, hogy ezeket a kritikus problémákat kezeljék és mérsékeljék ideiglenes kórházakat állítottak fel, ideiglenes logisztikai központokat hoztak létre. Az ellátási láncok biztosításának és a vírus terjedésének lassítása érdekében szigorították a kijárási tilalmakat és karanténos korlátozásokat vezettek be. Ez a szakasz illik be a Cynefin modell káosz kategóriájába, ahol minden zavaros ezért az összefüggések nem ismerhetőek fel, viszont a helyzet azonnali kezelést igényel, mint ebben az esetben az ellátás megszervezése, valamint a kórházi kapacitások bővítése.

Megfigyelve a COVID-19 járvány kezelésének alakulását a Cynefin modell szemüvegén keresztül látható igazán, hogy a komplex környezetben az egyszerű problémák esetében az osztályozás a tökéletes megoldás, amely esetén könnyen lehet kezelni a problémát a szabályok alkalmazásával. Mikor a probléma már átcsúszik a bonyolult kategóriába az egyre több ismeretlen okán, akkor az ok-okozati összefüggések nem egyértelműek, de láthatóak, vagy kikövetkeztethetőek, ezek alapján elemzés útján lehet megtalálni a problémamegoldáshoz szükséges eszközöket. A helyzet egyre összetettebb jellege miatt a komplex problémáknál a megoldási sémák alkalmazhatóságának teljes hiányával szembesülünk, ahol megpróbálhatjuk az egyszerű és a bonyolult problémák megoldási lehetőségeit, de azok nem fognak működni, ezért ilyenkor kísérletezni kell. A kísérletezés nyomán azok az intézkedések melyek beváltak és releváns hatást tudtak gyakorolni, azokat szabályokká alakították, később pedig ezekből születtek a normák és a jogszabályok (amennyiben normásíthatóak). A káosz állapot alapvetően rövid ideig tart, viszont ez a legveszélyesebb, mert itt olyan sokkhatások érik a rendszert, hogy nem sok lehetőség van az érdemi kezelésére, ezért itt a kulcs a reagálás tényében rejlik. A COVID-19 járvány esetében is látni lehet, hogy a cél az állapotok folyamatos normalizálása, a káosz és komplex állapotokból visszatérni a bonyolult és egyszerű helyzetekbe. Az ilyen káosz és a komplex állapotra egy tökéletes példa Olaszország, amely esetében a kialakult önszerveződő fertőzőgócok olyan összetetté váltak, hogy annak kezelhetőségének hiányában szinte bedőlt az egészségügyi rendszer. A modell esetében fontos, hogy pontosan tudjuk azonosítani a valóságos helyzetnek megfelelő kategóriát, , azonban ez éppen a megfelelő információk hiánya miatt rendkívül nehéz — éppen ezért a komplex problémákat a leggyakrabban nem vesszük észre, és tévesen bonyolultnak értelmezzük. A komplex környezet egyik legnagyobb veszélye abban rejlik, hogy, ha nem ismerjük fel a probléma komplexitását, hiszen így a problémát nem tudjuk hatékonyan kezelni.

A Cynefin modell a problémák állapotával és kezelhetőségével foglalkozik, és nem a környezeti tényezőkkel. A 21. század komplex biztonsági környezetére a VUCA környezeti leíró fogalmat alkalmazhatjuk, amely létrejöttében szerepet játszott a negyedik ipari forradalom, a globalizáció, valamint a komplexitás is.

1.3. A VUCA környezeti modell

A 21. században környezetét és körülményeit megfigyelve a VUCA fogalmat érdemes számon tartani, amely gondolata Warren Bennis és Burt Nanus *Leaders-Strategies for taking*

charge című könyvében jelenik meg amelyet 1985-ben adtak ki. „A VUCA betűszót (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) a hidegháború utáni állapotok leírására használták először”¹⁹ a mozaikszó a változékonyság, bizonytalanság, komplexitás, többértelműség szavakat takarja.

A változékonyság a gyors és kiszámíthatatlan változásokat jelenti, amelyek gyakran előre nem láthatóak ezáltal a változás gyorsabban következik be, mint a rá adható válasz ennek következtében egy felgyorsított döntéshozatal szükséges, a helyzet megértése érdekében a nagy képet kell átlátni és az alapján dönteni. A változékonyság esetében az erő illúziója áll fent.²⁰

A bizonytalanság az információk hiányát és nehezen hozzáférhetőségét jelenti és ebben a helyzetben a fél és megerősítés nélküli információk miatt megjósolhatatlanok a változások. Ebben a helyzetben kevés támpont áll rendelkezésre ezért nehéz feltételezni, viszont a korábbi tapasztalatokra sem szerencsés támaszkodni mivel azok gyakran félrevezetőek lehetnek ezekből kifolyólag a bizonytalanság esetében az irányítás illúziója jelenik meg.²¹

A komplexitás miatt nem mondható ki egy egyértelmű kezdőpont a történések sorozatában a nagy kép átlátása, megértése egy lassú folyamatot eredményez, ahol az ok-okozati kapcsolatok nem láthatóak ezért a tüneteket kezeljük, amely esetében a szokásos módszereket szeretnénk alkalmazni, melyek nem mindig célravezetőek, de ennek következtében itt a kiszámíthatóság illúziója jelenik meg.²²

A többértelműség miatt a helyzet súlyosságának megítélése nehéz, nehezen lehet be kategorizálni az eseményeket és annak hatásait a döntéshozatalok pedig a félreértelmezett helyzetekből következnek, ezért ebben az esetben a tudás illúziója áll fent.²³

Bár maga a terminológia a hidegháború idején került be a köztudatba a 21. század környezetére tökéletesen megfeleltethető, ahogyan a korábban bemutatott Cynefin modell „komplex” problémateret is — mindkettő ugyanarra az összetettségre igyekszik fókuszálni, csak éppen másfajta szemüvegen keresztül. Amíg a Snowden-féle keretrendszer problémaközpontú és döntéstámogató eszközként értelmezhető, addig a VUCA napjainkra inkább, mint általános — kifejezetten vezetőkként értelmezett — környezeti kihívásként írható le. Éppen ezért manapság a VUCA-t mint vezetői szemmel azonosított környezeti kihívást értjük, ahol

¹⁹MIHALIK Judit (2020): A bizonytalanság radikalizmusa: egy gondolati térkép a fogalom értelmezéséhez. *Szabad Piac Gazdaság-, társadalom- és bölcsészettudományi folyóirat*, 2020(2) 58-67. 58

²⁰PORKOLÁB Imre (2019): *A stratégia művészete*. HVG Kiadó Zrt. 31-34.

²¹PORKOLÁB Imre (2019): *A stratégia művészete*. HVG Kiadó Zrt. 31-34.

²²PORKOLÁB Imre (2019): *A stratégia művészete*. HVG Kiadó Zrt. 31-34.

²³PORKOLÁB Imre (2019): *A stratégia művészete*. HVG Kiadó Zrt. 31-34.

„egymást érik a stratégiai sokkhatások, és egy dinamikusan változó környezetben kell a vezetőknek döntéseket hozniuk”²⁴ Egy ilyen helyzetben az egyre komplexebb műveleti környezet miatt a döntéshozatali folyamatok felgyorsítása szükséges, valamint az adaptációs képességek fokozására van szükség. Mindezt viszont egy olyan környezetben szükséges elérni, ahol a reagálási idő nagy mértékben lecsökkent, miközben a feldolgozandó információ mennyisége sokszorosa annak, amit be tudnának fogadni és fel tudnánk időben dolgozni (elemezni).

A VUCA világban a komplexitásra egyre nagyobb hangsúly kerül, mivel a komplex rendszerek összetettsége megállíthatatlan. A komplexitással járó összetett fenyegetések saját játékszabályokat követelnek maguknak, illetve az ellenség esetében is megjelenik egyfajta komplexitás, ez nem csak a hagyományos katonai erő alkalmazásában nyilvánul meg. A saját, új játékszabályok, valamint a nem katonai eszközök alkalmazása a hibrid hadviselés alapjaiban jelenik meg, amely kialakulásának és fejlődésének tökéletes alapot ad a komplex világunk, valamint a folyamatos globalizáció, amelyek nyomán az összetettség a kölcsönhatások és az átláthatatlanság folyamatosan nő.

²⁴PORKOLÁB Imre (2020): *Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja*. Budapest: Dialóg Campus. 66.

2. HIBRID HADVISELÉS

A hibrid hadviselés kialakulásának okát a komplex stratégiai és műveleti környezet változásához vezethetjük vissza. A hibrid hadviseléshez egy többlépcsős út vezetett a hadviselés fejlődésének szempontjából. A teljesség igénye nélkül érdemes visszatekinteni a hidegháború idejére, valamint a hidegháborúban fennálló rendszer eszközeire és konfliktusaira. Ennek az az oka, hogy a hidegháború során mindkét fél kerülte a hagyományos háború lehetőségét, a nukleáris háborút pedig egyenesen kizárták a lehetőségek közül annak visszafordíthatatlan hatásai miatt. A hibrid hadviselés — illetve annak tartalmi elemeinek, jellemzőinek — kialakulása már a hidegháború ideje alatt megkezdődött, és a mai napig folyamatosan zajlik ezen fejlődési lánc bővülése, amelynek oka az az átfogó komplexitás, amit az első fejezetben már bemutatunk, valamint a napjainkat döntő módon determináló technológiai fejlődés. Bár már régóta jelen van a hibrid hadviselés, mint jelenség — melyet leginkább az angolszász teoretikusok értelmeztek —, de a kialakulás időszakában még nem foglalkoztak vele annyit, nem is feltétlen hibrid hadviselésnek hívták, csupán realizálták, hogy valami megváltozott a környezetben és a hadviselésben. 2014-ben azonban a Krím annexiója fordulópontot jelentett, mivel ekkor kezdték felismerni, hogy a hibrid hadviselés korábbi kutatása miről is szólt valójában. Ennek hatására 2014 második felére kifejezetten sokan kutatták és értelmezték a hibrid hadviselést.²⁵

2.1 A hibrid hadviselés történeti áttekintése

A hidegháború alatt, a negyedik generációs hadviselés elméletét említeném a fejlődés első szakaszaként, amely 1989-ben jelent meg. A negyedik generációs hadviselés elméletében megjelenik a háború monopóliumának megváltozása, amely azt jelenti, hogy a nem állami aktorok nagy szerepet vállalnak, ezáltal elmosódik a határ a háború és a béke között. Ebben az esetben nem a teljes pusztítás és az abszolút katonai győzelem a cél, hanem a társadalom akaratának megtörése, a belső rend bomlasztása akár nem katonai eszközökkel is ideértve a pszichológiai, valamint az információs műveleteket is.²⁶

²⁵Nemzetközi térben például Alekszandr Bartos, Jānis Bērziņš valamint Mark Galeotti említhető, míg a magyar szakirodalom tekintetében Rácz András, Jójárt Krisztián illetve Resperger István említhető.

²⁶LIND, William S. – NIGHTENGALE, Keith – SCHMITT, John F. – SUTTON, Joseph W. – WILSON, Gary I.(1989): *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*; Marine Corps Gazette. 22.

A fejlődés következő pontjaként az összetett háborúk elméletét lehet említeni 1996-ból, amelyben az eltérő jogállású aktorok szembenállása miatt újszerű gondolkodásmód vált szükségessé. Megjelennek az összetett fenyegetések, amelyekben nem csak a hagyományos katonai erők alkalmazása van jelen, hanem mellette, vagy azzal szinkronba hozva megjelennek a gerilla csoportok, a terrorista akciók, esetleg különböző szervezettbűnözői csoportok. Ebből következően már az összetett fenyegetések esetében megjelenik a hibrid haderő, ahol a reguláris és az irreguláris erőket együttesen alkalmazzák közös vezetés alatt. Az újabb és újabb aktorok megjelenése, a háború és a béke közti határvonal elmosódása maga után vonta a korlátok és szabályok teljes figyelmen kívül hagyását, így jelent meg a korlátok nélküli hadviselés.²⁷

A korlátok nélküli hadviselés elmélete 1999-ben jelent meg, amelyben megfogalmazták, hogy az Öbölháború miatt a háború természete megváltozott, és a stratégiai előny megszerzése és megtartása érdekében a korlátokat, a szabályokat figyelmen kívül kell hagyni. A korlátok nélküli hadviseléshez szükséges a nagystartégiai eszközök²⁸ és módszerek alkalmazása.²⁹

A hibrid hadviselés, mint elnevezés 2002-ben jelent meg. William J. Nemeth hibrid hadviselésként írt a csecsenek által alkalmazott hadviselési formáról, ahol már nincsenek meg a megszokott etikai, morális, jogi, doktrinális korlátok. Egyfajta gerilla szemléletmódot kap a hadviselés, maga a társadalom hibriddé válik, valamint az eszközhasználatban is megjelenik egyfajta szinkronizáció, illetve a média szerepe és felhasználása is megnő.³⁰

Napjainkban a legelterjedtebb kezdeti „hibrid hadviselés”-elmélet Frank G. Hoffmann elmélete, amelyben ezen fogalom olyan összetett fenyegetéseket tartalmaz, amelyek esetében saját új szabályok szükségesek, mivel már nem alkalmazhatóak hatásosan a korábbi szabályok. Komplex irreguláris ellenséggel kell szembenézni, megjelennek a nem állami szereplők, ezáltal minden korábbi határvonal elmosódik. A modern és régi eszközöket szinkronban alkalmazzák a hatásmaximalizáció érdekében, valamint a vezetés és szervezet oldaláról magasfokú rugalmasság és reakciókészség szükséges. Minden korábban ismert határ elmosódott, valamint a szabályrendszer is átalakult, ezért Hoffmann szerint szükséges egy szemléletmód váltás, egy

²⁷HUBER, Thomas M.(2002): *Compound Warfare: That Fatal Knot*; US Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, Kansas. 1-7. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA481548.pdf> (Letöltés ideje 2024. 11. 04.)

²⁸ A korlátok nélküli háború koncepciójában a nagystartégiai eszközök széles körét használják, beleértve a nem katonai eszközöket is, mint például a gazdasági, pénzügyi, kiber, és információs hadviselést. NAN, Li (2002): *Unrestricted warfare and Chinese military strategy* (RSIS Commentaries, No. 022). RSIS Commentaries. Singapore: Nanyang Technological University. 3.

²⁹QUIAO, Liang – WANG, Xiangsui – *Unrestricted Warfare* 5. <http://www.c4i.org/unrestricted.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 11. 08.)

³⁰NEMETH, William J. (2002): *Future war and Chechnya : a case for hybrid warfare*. Naval Postgraduate School, Monterey, California, 28-29. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 11. 11.)

újszerű gondolkodásmód, valamint adaptív szabályozás, mert nem lehet régi sémákkal kezelni az újszerű problémákat. Ezek a háborúk — megítélése szerint — időtlen konfliktusokból állnak és összetett műveleti környezetben zajlanak, különböző jogállású aktorok között.³¹

A hibrid hadviselés kormányzati szinten 2010-ben jelent meg az Amerikai Egyesült Államok egyik Kormányzati jelentésében, de nem alakult ki egységes vélemény a jelenséget illetően. Ezt követően 2013-ban jelent meg az orosz új generációs hadviselés elmélete, amelyet ma nem-lineáris hadviselésként ismerünk. A Geraszimov tanácsadója Szurkov által elnevezett elmélet azért is jelentős és érdekes, mivel egyrészt csak a krími annexiót követően ismerte meg az oroszok kívüli tudományos közeg, másrészt ez volt a katalizátora a nyugati hibrid hadviselés fogalmi kiteljesedésének, amihez társították a krími valóságot. A 2014-es valóság alapján azonosították a szakemberek, hogy a nem lineáris hadviselés elemei közé nem csak a hagyományos katonai intézkedések tartoznak, hanem megjelenik a politikai, gazdasági, információs, humanitárius, fedett katonai és nem katonai eszközök, intézkedések alkalmazása annak érdekében, hogy egy állandó frontot létrehozva kihasználva az aszimmetrikus lehetőségeket teljes mértékű pusztítást érjenek el.³²

A 2014. évi krími annexió nyomán láthatóvá vált a hidegháború óta megjelenő hibrid hadviselés a gyakorlatban is, amely sokként érte Európát és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét (Továbbiakban: NATO). „A Krím 2014-es orosz annektálása után a NATO a —hibrid hadviselés— kifejezést használta az ukrajnai konfliktus úgynevezett —új— formájára. Ez a választás vitathatatlanul a legdöntőbb fordulópont a —hibrid hadviselés— fogalmának fejlődésében”³³. Viszont ettől függetlenül az elméletek sorában fontos megjegyezni, hogy bizonyos ellentétek miatt nem beszélhetünk egységesen a hibrid hadviselés elméletéről, mivel az ideológiai ellentétek nyomán az egymást fedő elméleteket különböző módokon nevezték el. Erre bizonyítékként szolgál az orosz nem-lineáris hadviselés elmélete összevetve az amerikai hibrid hadviselés elméletével, amelyek a bennük szereplő módszerekben, illetve eszközökben azonosulnak. Viszont a nem-lineáris stratégia meghatározásában egy olyan nagystratégia, amelyet a Nyugat által alkalmazott hibrid hadviselés ellen sikeresen alkalmazott Oroszország a Krím-félsziget annexiója során 2014-ben.

³¹HOFFMAN, Frank G. (2007): *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars* <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 11. 03.)

³²GERASZIMOV, Valerij (2013): Cennoszty nauki v predvigenii. *Vojenno-Promislennij Kurjer* – 2013/8. https://vpk.name/news/85159_cennost_nauki_v_predvidenii.html (Letöltés ideje: 2024. 11. 08.)

³³SOLMAZ, Tarik (2022): ‘Hybrid Warfare’: One Term, Many Meanings. *Small Wars Journal*. 2022 február 25. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-warfare-one-term-many-meanings> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

Fontos megjegyezni, hogy a hibrid hadviselésre, vagy a hibrid fenyegetésekre³⁴ nincs egységes terminológia, több különböző megfogalmazás érhető el, ilyen például a NATO doktrínák hibrid fenyegetési meghatározása, valamint a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínájának (4. kiadás) hibrid hadviselés megfogalmazása³⁵. A hibrid fenyegetések ma ismert legpontosabb meghatározását 2017-ben adta ki a NATO, amelyet megelőzően a 2010-es Szövetségi Összhaderőnemi Doktrínában (AJP-01 (D) Allied Joint Doctrine) már szerepelt a hibrid fenyegetések, amelyben az egyéb fenyegetések című bekezdésben kapott helyet. Ez világosan mutatja, hogy a 2014-es krími annexió előtt a NATO nem számolt komolyan egy ilyen esemény bekövetkezésével, nem tudta megjósolni ennek a módszernek az alkalmazását és a hatásait, valamint ezekre csak utólag tudott reagálni a szervezet.³⁶

Összességében tehát terminológiai szempontból elmondható, hogy nincs egységes meghatározás, viszont hibridről beszélhetünk, ha sokféle jogállású aktor vállal szerepet többféle műveleti térben annak érdekében, hogy komplex hatást tudjanak kifejteni és az aszimmetrikus lehetőségek nyomán túlzó reakciót váltsanak ki ellenfelükből. Elsősorban háborús küszöb alatti eszközrendszert használnak a stratégiai célok beteljesítéséhez, de ez nem jelenti azt, hogy ne alkalmaznának hagyományos katonai eszközöket is. Ebben a hadviselési formában különböző konfliktusformák üthetik fel a fejüket, amelyeknek mind közös a stratégiai végcélja, amely a harcászati és stratégiai hatásmaximalizáció. Ezen hadviselési forma egyik jellegzetessége a jogi háttér kreálása, amelyet lawfare-nek nevezünk, mely során a jog alkalmazása vagy az azzal való visszaélés nagysztratégiai célok érdekében történik.

2.2 A hibrid hadviselés hatása és magyarországi értelmezése

A 21. századi komplex környezet nyomán azzal szembesültek a vezetők, hogy a folyamatokat nem lehet már teljes mértékben megérteni és ezek a folyamatok nem kiszámíthatóak. A komplexitás beláthatatlanságát és kiszámíthatatlanságát tovább fokozzák a hibrid hadviselés jellegzetességei, mely során a határok elmosódása és a régi szabályok

³⁴**A hibrid fenyegetés:** „egy fenyegetési típus, mely hagyományos, irreguláris, és aszimmetrikus (harc) tevékenységek kombinációja térben és időben.” NATO standard AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French).

³⁵A dolgozatomban az AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French), a Magyar Honvédség Összhaderőnemi doktrína 4. II-19. hibrid fenyegetési megfogalmazását fogom alapul venni, illetve a Magyar Honvédség Összhaderőnemi doktrína 4. XII. kiadásának hibrid hadviselési megfogalmazását.

³⁶AJP-01(D) ALLIED JOINT DOCTRINE DECEMBER 2010 Trends within the Military Dimension 0213 c. <https://cmdrcoe.org/download.cgi.php?id=13> (Letöltés ideje: 2024. 11. 11.)

alkalmazhatatlansága erősíti, dinamikusabbá teszi a környezeti változásokat, amiben szinte lehetetlen a proaktív alkalmazkodás.

A komplexitás nyomán megjelenő túlzó összetettségben teret kap a hibrid hadviselés eszköztára, emiatt nem lehet lineáris, egyértelmű kapcsolatokat megfogalmazni az alrendszerek között, ez pedig nehezíti az egyértelmű megérthetőséget. „Napjaink komplex stratégiai/műveleti környezete komplex háborús forgatókönyvet indukál, melyben meghatározó jellemző a kiszámíthatatlanság és a bizonytalanság”³⁷, a túlzott összetettség miatt szükséges az adaptív szabályozás, valamint egy folyamatos alkalmazkodási tevékenység. Ennek érdekében már nem csak a hard power³⁸ elemei fontosak a hadviselésben, hanem különösen nagy szerepet kap a soft power³⁹ is, viszont ebben a stratégiai környezetben mindkettő együtt, már smart power-ként⁴⁰ jelentenek hatékony eszközrendszert mind a védekezéshez, mind a támadáshoz.

A 21. század komplex stratégiai környezetében a haderő alkalmazásának tekintetében, egyrésztől beszélhetünk a hagyományos alkalmazásról modern haditechnika használatával egybekötve, másrésztől beszélhetünk az indirekt eszközök alkalmazásáról, de ebben a stratégiai környezetben már a két módszer ötvözése sem zárja ki egymást. A két módszer ötvözésének az oka, hogy a komplex stratégiai környezet miatt a hagyományos katonai erőnek lehetősége van saját erejét alkalmazni, viszont ezzel szemben a komplexitásból fakadó kiszámíthatatlanság miatt nehezen tudja beazonosítani az ellenséges tevékenységeket. „A hibrid hadviselésben ami a hagyományos formáknak kihívás, az számára tökéletesen megfelel. Nem szükséges a másik elpusztítása, ha anélkül is biztosítható a politikai stratégiai cél.”⁴¹ A 21. század komplex környezete és a társadalmi, gazdasági, politikai folyamatok miatt kerülnek a hagyományos háborút, viszont az akaratérvényesítés szüksége ugyanúgy jelen van, ehhez pedig az indirekt megoldások és eszközök kínálnak megoldást a hibrid hadviselés keretein belül. Ez az, ami

³⁷HOLECZ József: *Komplex környezet – Indirekt hadviselési megoldások* In.: Kovács Petra-Pollák Orsolya Luca (szerk.): *A hadtudomány és a 21. Század 2020*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály. 129.

³⁸**Hard power:** A hard power annak képessége, hogy kényszer alkalmazásával vagy fizetési eszközökkel elérjük, hogy mások azt tegyék, amit mi akarunk. KEOHANE, Robert O. – NYE, Joseph S. Jr.(1989): *Power and Interdependence*, Glenview, III Scott, Foresman. 114.

³⁹**Soft power:** A soft power annak képessége, hogy amit szeretnénk, azt vonzerőn keresztül érjük el, nem pedig kényszer vagy fizetség által. Ez egy ország kultúrájának, politikai eszméinek és politikáinak vonzerejéből fakad. Nye, Joseph S. Jr. (1990) *Soft Power. Foreign Policy*. 153–171.

⁴⁰**Smart power:** a hard és a soft power hatékony kombinációja. Az smart power magában foglalja mind a kényszerítő, katonai alapú stratégiák mind a meggyőző, vonzó taktikák erősségeinek az adott helyzetnek megfelelő módon történő kihasználását. NYE, Joseph S. Jr. (2008): *Hard, Soft, and Smart Power: The Politics of Leadership in a Complex World*. Oxford University Press. 138.

⁴¹HOLECZ József: *Komplex környezet – Indirekt hadviselési megoldások* In.: Kovács Petra-Pollák Orsolya Luca (szerk.): *A hadtudomány és a 21. Század 2020*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály. 132.

megadja a lehetőséget a hagyományos eszközök nem csak hagyományos módú alkalmazására, mint például a kilátásba helyezés, erődemonstráció, valamint a nem klasszikus értelemben vett békeműveleti megoldások.

A globalizáció következtében nőtt az államok kölcsönös függősége egymástól és hasonló függőség figyelhető meg a 21. század komplex környezetében a haderőnemek tekintetében is. A globalizáció és a komplexitás hatásai miatt a rendelkezésre álló eszközök szinergiája szükséges ahhoz, hogy a politikai célokat a katonai és nem katonai eszközök felhasználásával a hibrid hadviselés keretein belül eredményesen meg lehessen valósítani.

A NATO által öt elismert műveleti teret tartunk számon, ezáltal Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában (Továbbiakban: NBS) is ez a felosztás szerepel a szárazföldi teret, tengeri és légi teret, kiberteret, valamint ötödikként ma már az űrteret említjük. Az összhaderőnemi gondolkodás és műveletek következtében nem tudjuk elkülöníteni a tereket egymástól, mivel az összhaderőnemiség miatt folyamatos összefüggésben állnak és hatnak is egymásra. A műveleti terek összehangoltsága azért is fontos, mivel a globalizáció nyomán a légi, tengeri, szárazföldi távolság már nem akkora akadály, mint korábban volt, a dimenziók kissé szűkösebbek lettek (bár ez az űrtérre kevésbé igaz jelenleg). Ugyan az űr, mint dimenzió önmagában is értelmezhető, de az űr eszközök technológiai fejlődése és megjelenése nyomán ezek az eszközök olyan mértékben váltak az alapvető létszükségletünké, hogy ma már hatással vannak mindenre, azaz befolyásolják a többi dimenziót is. A terek összecsúsznak, mivel például a GPS-es pozicionáláshoz szükségesek a műholdak, viszont maga a cselekvés az egy másik műveleti térben zajlik, ezáltal a folyamat által bekövetkezik egyfajta hibridizáció a világunkban. Megfigyelhető tehát, hogy minden tér hatással van a többire is, a határok elmosódtak, csak az értelmezés megkönnyítése érdekében választjuk szét őket, viszont jelen van egyfajta kölcsönös befolyás, ami kiszámíthatatlanságot okoz.

A komplexitás és a globalizáció nyomán a konfliktusok kirobbanása megjósolhatatlan, terjedésük sebessége kiszámíthatatlan, viszont a kialakuló konfliktusok egyre inkább töréspontok mentén jelentkeznak, mint a szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború vagy hagyományos/hibrid hadviselés. A műveleti terek összekapcsoltsága és a hadviselés sajátossága miatt egyfajta rugalmasság szükséges, viszont a rugalmasságnak is rengeteg válfaját ismerjük ezért fontos különbséget tenni, hogy a hibrid hadviselés esetében az átfogó komplexitásból fakadó rugalmasság szükséges.

A komplexitás és a hibrid hadviselés jellege miatt az alkalmazott eszközök sokszínűsége és az eszközök alkalmazhatóságának tere megnőtt, ezáltal nem lehet elkülönítve kezelni az elemeket. Az elkülöníthetetlenség oka is a komplexitásban található mivel, a hálózati szerkezet miatt nagy számú elemek kölcsönhatásáról beszélhetünk és ezek az önszerveződés miatt nem lineáris kölcsönhatásban állnak egymással. Ennek következtében szükséges egy átfogó értelmezés, de az se tud majd teljes képet adni, mivel a komplex rendszerekben nincs állandó stabilitás ezáltal nem lesz teljes a kép. Viszont ahhoz, hogy a reagáló képesség rendelkezésre álljon szükséges a rugalmasság, mivel a változások sokkal gyorsabb ütemben következnek be, mint korábban és egyik pillanatról a másikra egy távoli változás képes megváltoztatni a teljes kép értelmezését.

A rugalmasság tematikus értelmezése a biztonsági szektorok tematikus értelmezésének, valamint a hibrid hadviselés hasonló értelmezésének szinergikus hatása miatt szükséges. A biztonság szektorai és a fenyegetések szerteágazósága miatt a 20. század idején a hidegháború során már látható volt, hogy nem csak a katonai eszközök jelenthetnek fenyegetést, hanem a nem katonai eszközök alkalmazása is. „A biztonság elsődleges alapja a szilárd társadalmi, gazdasági és pénzügyi szerkezet, valamint nemzeti szinten a megelőző és védelmi intézkedések fenntartható és rugalmas rendszere”⁴² ahhoz, hogy a különböző események hatásait kezelni lehessen az évek során a Magyar Honvédség feladatkörét folyamatosan bővítették, ezáltal a katonai erő alkalmazásának is új szegmensei alakultak ki. Ennek alapját adta meg Buzan a biztonság felosztásának elméletével, amely szektorokra bontotta a biztonságot és egy nagy egész összefüggő, de valahol mégis különálló elemeként értelmezte azokat. Ebben a komplex környezetben célunk az egész kép átlátása mellett az egyszerűsítés is, mivel az összefüggések és összekapcsolódások mellett a problémák kezelése érdekében az egyszerűsítés elvét alkalmazzuk.

Mivel korunk rendkívül gyorsan és sokszor változik a biztonsági kihívások megkövetelik az azonnali reagálást és ebben a komplex, nehezen reagálható biztonsági környezetben fel kell készíteni az országot a kinetikus és nem-kinetikus támadásokra, a hibrid fenyegetésekre, valamint más válsághelyzetekre és katasztrófhelyzetekre. A 21. századi környezetben fel kell készülni arra, hogy a jövő a komplexitásból fakadóan megjósolhatatlan, viszont a döntési kényszer egy teljesen kiszámíthatatlan, bizonytalan helyzetben döntési sokkot okozhat⁴³, ami

⁴²1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról VIII. fejezet <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

⁴³**Döntési sokk:** „olyan pszichológiai állapot, amely akkor következik be, amikor a döntéshozó a számára szükséges információ mennyisége, komplexitása vagy a lehetséges kimenetek sokfélesége miatt képtelenné válik

teljesen megbéníthatja a folyamatot. A komplexitás miatt szükségessé vált egyfajta agilis gondolkodás⁴⁴, amely során a folyamatosan változó helyzeteket képesek vagyunk megfigyelni, elemezni és a megfelelő következtetések levonása után dönteni és akár cselekvési irányt változtatni.⁴⁵

Az összetett komplex környezet összetett kihívásokat eredményez és a komplexitás önszerveződő sajátossága miatt a válságok is összenőttek, a globalizáció nyomán egy probléma már több szegmensben okozhat fennakadást. Erre tökéletes példa a COVID-19 világjárvány, ami alapjaiban véve egy egészségügyi válság, viszont ahogy kibontakozott hozta magával a logisztikai gondokat. A bekövetkező válságok miatt fogalmazódott meg az igény arra, hogy tovább kell fejleszteni a nemzeti ellenállóképességet, amely célja a csapások elhárítása, enyhítése és felszámolása.

A változékonyság, bizonytalanság, komplexitás, többértelműség — ahogy az előző fejezetben ismertettük — a hidegháború óta fennálló környezeti jellemzők, amelyek kezeléséhez szükséges az átfogó kép figyelembevétele annak érdekében, hogy az erő, az irányítás, a kiszámíthatóság és a tudás illúziója mellett is meglegyen az a fajta szektoriális rugalmasság, amely a komplexitásból és a hibrid hadviselésből eredeztethető problémák megoldásához szükséges.

Ebben a VUCA környezetben a kihívások kiszámíthatatlansága, megjósolhatatlansága és bizonytalansága miatt a legmagasabb szintű dokumentumok és stratégiák is foglalkoznak a hibrid hadviseléssel. Mivel a felkészülés rájuk különösen nehéz, ezért fontos, hogy a kezdeti reagáló képesség az átfogó komplexitásból fakadóan tematikus legyen, hogy az állam és a közigazgatás képes legyen egy külső behatást követően is működni. A komplex összetett biztonsági környezetben az összetett fenyegetések és a komplex irreguláris ellenség miatt a hibrid hadviselés ma a 21. században az egyik legelterjedtebb hadviselési forma. Amelyre nehezen találunk hatásos védekezési formát és a komplexitás hatásai miatt felértékelődik a

gyors és hatékony döntést hozni.” Farkas Dezső: Döntéshozatal – Döntési Technikák Vezetők számára. <https://farkasdezszo.hu/donteshozatal-dontesi-technikak/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

⁴⁴**Agilis gondolkodás:** „Az agilis személy hétköznapi értelemben tevékeny, tetterre kész, serény, vállalkozó szellemű, míg az agilis szervezet a gyorsan változó környezetben való rugalmas alkalmazkodásra képes, ezáltal eredményes és fokozott ügyfél-elégedettséget ér el.” <https://www.szinergia.hu/tudastar/blog/az-agilis-szo-jelentese/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

⁴⁵A döntési sokk és az agilis gondolkodás kulcsfontosságú kérdések a 21. század komplex környezetében, mivel egy döntési sokknak beláthatatlan, végzetes következményei lehetnek, míg az agilis gondolkodásmód lehet a fennmaradás kulcsa.

rugalmasság és a reziliencia⁴⁶ képessége, amely a nemzet túlélőképességében játszik kulcsfontosságú szerepet.

⁴⁶**Reziliencia:** „rugalmas ellenállóképesség.” <https://idegen-szavak-szotara.hu/reziliencia-jelent%C3%A9se>
(Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

3. NEMZETI ELLENÁLLÓKÉPESSÉG

Mind a COVID-19 járvány, mind a Krím-félsziget annexiója demonstrálta, hogy a világ, amelyben élünk egyre komplexebb, ebből következően egyre kevésbé érthető. Ennek a folyamatnak a hatásmechanizmusa különböző szektoriális összefüggéseket mutat, attól függően, hogy az ország mennyire sérülékeny, mivel a különböző összetett válságok más lenyomatot hagynak a különböző képességű, helyzetű országokon. Az országok közötti különbséget az adja, hogy az országok önmagukban a válságok előtt milyen megelőző lépéseket, problémakezelési megoldásokat, ellenlépéseket tudnak kialakítani, amelyek következtében a válságok jóval kisebb befolyást gyakorolnak rájuk. Minél felkészültebb valaki ezekre a helyzetekre, annál jobban tudja őket kezelni. Ebből következik, hogy a reziliencia, azaz az ellenállóképesség létezik nemzeti szinten is.

3.1. A reziliencia és a nemzeti ellenállóképesség fogalma

A globalizáció és a komplexitás miatt kifejezetten nehéz a hibrid hadviselés elleni fellépés, mivel ma már nem csak a katonai értelemben vett ellenállóképesség szükséges. Számításba kell venni olyan nem katonai területeket is, amelyek az állam működésében és a lakosság jólétében kulcsfontosságú szerepet töltenek be.

A reziliencia kifejezés a 21. században sokat használt tudományos kifejezéssé vált, eredetileg egy latin eredetű szó, amely a visszaugrik, visszapattan, összehúzódik, zsugorodik jelentéssel bír. A reziliencia egy széles körű fogalom, amelynek nincs pontos magyar nyelvű megfelelője, viszont leggyakrabban „rugalmas ellenállóképességként”⁴⁷ fordítják. A reziliencia egy olyan dinamikus folyamat, amely magába foglalja a szélsőséges változások, fenyegetések esetén a pozitív alkalmazkodás lehetőségét.

A rezisztencia és a reziliencia között szükséges különbséget tenni függetlenül attól, hogy hasonló jellemzőkkel rendelkeznek és alkalmazásuk során is részei egymásnak. A rezisztencia az ellenállás képessége a változásokkal, vagy stresszhatásokkal szemben, míg a reziliencia azt jelenti, hogy a nehézségek után képesek vagyunk gyorsan helyreállni és alkalmazkodni. Tehát a reziliencia nem csak az ellenállóképességről szól, hanem a rugalmasságról és a fejlődés lehetőségéről is, mivel a komplex környezet változásaihoz való sikeres alkalmazkodás része a

⁴⁷Reziliencia: https://lexiq.hu/reziliencia#google_vignette (Letöltés ideje: 2024. 11. 10.)

folyamatnak, amely érdekében szükséges a folyamatos adaptáció. A rezilienciának sajnos az egységes fogalommeghatározása mellett, egységesen elfogadott és meghatározott értékelési és mérési rendszere sincsen, ezáltal nem lehet egységesen meghatározni egy állam nemzeti ellenállóképességét.⁴⁸

A reziliencia tekintetében szükséges elkülöníteni a megjelenésének szintjeit és dimenzióit, annak érdekében, hogy a nemzeti ellenállóképességre vonatkozóan pontos képet kapjunk. Ez a fogalom értelmezhető egyéni, lokális, nemzeti és kollektív szinten is, és ezt a felkészülés, cselekvés és adaptációs képességek vonatkozásában alkalmazzák. Első dimenzióként az egyéni szintet értelmezve a fogalom pszichológiai vonatkozásával találkozunk, amely a traumákkal szembeni ellenállóképességre vonatkozik. Ezzel szemben a közösségek esetében az ellenállóképesség a létfontosságú funkciók működéséhez szükséges képességek, és erőforrások biztosításának érdekében jelenik meg. Ezeken felül érdemes megemlíteni az intézményi szintű rezilienciát, amely azok felkészülését és alkalmazkodási képességét igyekszik megalapozni a jövő kutatás alkalmazásával, valamint különböző eseményekkel kapcsolatos tervek elkészítésével. Végül a nemzeti ellenállóképesség tekintetében a társadalom egészét és az államot kell vizsgálni, amelyben ezek a dimenziók mind szerepet játszanak. A kollektív ellenállóképesség egy viszonylag kiforratlan téma, mivel a nemzetek nem akarnak lemondani az önálló nemzeti ellenállóképességükről, viszont kollektív alkalmazásról beszélhetünk a NATO esetleges egységes kollektív katonai fellépése esetén, valamint az EU kialakítandó saját haderő koncepciója tekintetében.

Az ellenállóképesség vizsgálata során különböző területekről kell említést tenni, amelyek számának növekedésében szerepet játszik a komplexitás átfogó jellege és a hibrid hadviselés. Az első és második fejezetben bemutatott jellemzők miatt a komplexitásban és a hibrid hadviselésben olyan kapcsolati hálózatok jöttek létre, amelyekben a területek elválaszthatatlanul összekapcsolódtak egymással, ezáltal folyamatosan nő azon területek száma, amelyek esetében szükséges a nemzeti ellenállóképesség kialakítása és fejlesztése.

Bár a rezilienciának nincsen egységesen meghatározott definíciója ezért a különböző fogalmi meghatározásokban könnyen el lehet veszni, viszont az egységesen megállapítható, hogy a nemzetek esetében ezen fogalom tárgykörét, céljait minden körülmény között (békeidőben, különleges jogrend alatt) a védelmi igazgatás feladata meghatározni, mivel az államszervezet működésének biztosítása a cél. A nemzeti ellenállóképesség alapját az igazgatás

⁴⁸SZÉKELY Iván (2015): Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. *Replika*, (94), 7-23. 9.

rendszere adja, amely segítségével tudja működtetni a kormányzat az államszervezetet, aminek a fenntartása különösen fontos, mivel minden reagálási folyamat középpontjában az államszervezet áll. Ennek következtében az államszervezet egy megkerülhetetlen központi szintté vált, enélkül képtelenek lennének végrehajtani a reagálási folyamatokat, nem rendelkeznenek a központi irányítás rendszerével, illetve a nemzetközi szerződésekből adódó segítségekkel sem tudnánk élni.

Magyarország tekintetében az ellenállóképesség már a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiában felmerült, viszont ott még csak gazdasági és pénzügyi tekintetben, mivel a nemzeti érdek és a biztonságpolitika érdekében szükséges a pénzügyi ellenállóképesség.⁴⁹ Magyarország tekintetében a hatályos jogszabályok közül elsőként Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáját szükséges megtekinteni, mivel a NBS a stratégiai dokumentumok hierarchiájában átfogó stratégiaként jelenik meg — tartalmazva az átfogó elveket és alapelveket. Ebben a dokumentumban megfogalmazták, hogy, „Magyarország stratégiai célkitűzése, hogy 2030-ra kialakítsa azokat a nemzeti ellenálló, elrettentési, védelmi, válságkezelési és koordinációs képességeket, amelyek a változékony nemzetközi környezetben előfeltételei a nemzet fejlődéséhez szükséges stabilitásnak és biztonságúnak.”⁵⁰ Megfigyelve azt a komplex környezetet, amelyben élünk, az országnak szükséges kialakítani a nemzeti ellenállóképességét illetve, azt a kormányzati rendszert, amely ezt sikeresen tudja fejleszteni és működtetni.

A nemzeti ellenállóképesség alapjaiban túlmutat a katonai biztonság tárgykörén, viszont a nemzeti ellenállóképesség egyik alapeleme a katonai ellenállóképesség, mindez megjelenik Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról szóló 1393/2021 (IV.24.) Korm. Határozatban (Továbbiakban: NKS). Ez az ágazati dokumentum már a bevezetőben említést tesz arról, hogy a megváltozott biztonsági környezet miatt szükséges az ellenállóképesség kifejlesztése⁵¹. A nemzeti ellenállóképesség fejlesztésében fontos szerepet kap a katonai erő, mivel a nem hagyományos eszközök mellett a katonai erő nem hagyományos alkalmazása is egyre többször, és egyre agresszívbabban jelenik meg. A nemzeti ellenállóképesség fejlesztésének célja a támadás kockázatának csökkentése, ennek érdekében szükséges kialakítani az elrettentési képességet is, melynek egyértelmű alapja: a modern képességekkel rendelkező katonai erő.

⁴⁹Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (Letöltés ideje: 2024. 11. 11.)

⁵⁰1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról VIII. fejezet 126. pont <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés ideje: 2024. 11. 10.)

⁵¹1393/2021 (VI.24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról Bevezető <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22> (Letöltés ideje: 2024. 11. 10.)

A magyar szabályozásban korábban az ellenállóképesség csak egyéni és szervezeti szinten jelent meg, mint például a 2012. évi CLXVI. törvény esetében, amely a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről, és védelméről szól, ahol szervezeti szinten említették az ellenállóképesség fontosságát. A változást Magyarországon a reziliencia fogalmi meghatározásának tekintetében a 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról hozta el, amely szerint a nemzeti ellenállóképesség „az 1999. évi I. törvénnyel kihirdetett Észak-atlanti Szerződés 3. cikkével összhangban, a nemzetet alkotó lakosság, gazdaság és állam képessége arra, hogy külső vagy belső, a közrendet és közbiztonságot, valamint az állam honvédelmi és nemzetbiztonsági érdekeit, továbbá stabilitását sértő vagy veszélyeztető törekvések, támadások, természeti vagy ipari katasztrófák, járványok hatékony előrejelzését, megelőzését, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentését, illetve bekövetkezésük esetén azok kezelését és azt követően a mielőbbi és hatékony helyreállítást a polgári és katonai felkészültségen keresztül – a biztonságtudatosság fejlesztésével, a felkészültség fokozásával és a szükséges védelmi intézkedések foganatba vételével – megfelelően biztosítsa”⁵².

Ezen képesség kialakítását befolyásolja Magyarország nemzetközi térben elfoglalt helye is, valamint Magyarország NATO tagsága magával után vonja a szövetség által meghatározott fejlesztési és termelési követelmények teljesítését is. Ebből következik, hogy a szervezet országai — így Magyarország is — átveszi és beilleszti a NATO által meghatározott képességek követelményeket a nemzeti előállítás, területére ideértve a civil és a katonai területen meghatározott képességeket, melynek oka a komplex környezetre vezethető vissza. Az fejlesztéseket és a feladatokat a nemzeti ellenállóképesség kialakításának érdekében úgy határozzák meg, hogy az megfeleljen a nemzeti fejlődésigényeknek és azok minden módosítás nélkül teljesítsék a NATO követelményeit is. Mivel a NATO 2022-es madridi stratégiai koncepciója is kimondja, hogy; „fokozni fogjuk egyéni és kollektív ellenálló képességünket és technológiai előnyünket ezek az erőfeszítések a szövetség alapvető feladatainak teljesítéséhez”⁵³, ennek érdekében egy összehangolt ellenállóképesség fejlesztését tűzik ki célul. Ezért különös figyelmet fordítanak arra, hogy az elvégzendő feladatokkal és fejlesztésekkel teljesítsék a nemzeti fejlődésigényeket és NATO-s követelményrendszereket is.

⁵²2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. 52. § 7. pont <https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00> (Letöltés ideje: 2024. 10. 01.)

⁵³NATO 2022 Strategic Concept 4. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Letöltés ideje: 2024.10. 01.)

A nemzetközi tér figyelembevételének esetében fontos említést tenni Magyarország Európai Unió-s (Továbbiakban: EU) tagságáról, mely eltérő megközelítéssel rendelkezik a reziliencia tekintetében. Ez az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiájában⁵⁴ jelenik meg, amely megfogalmazza, hogy szükséges a társadalom és az államok ellenállóképessége, de különös figyelmet fordít a kritikus infrastruktúra ellenállóképességére is. Nemzetközi szinten megfigyelhető tehát, hogy a 21. századra a környezet átalakulása indukálta a reziliencia stratégiai kérdéssé emelését.

A nemzeti ellenálló képesség „alapvetően a nemzeti szuverenitás erősítését szolgálja, ma még főként a nemzeti önerőre és hazai erőforrásokra támaszkodik, miközben határokon átnyúló biztonsági hatásokat is generál, amelyre a 21. századi biztonsági fenyegetések közepette nagyobb szükségünk van, mint eddig bármikor”⁵⁵ mind a nemzetközi biztonsági szektorban, mind a hazaiban.

Nemzeti ellenállóképességet szükséges fejleszteni annak érdekében, hogy fokozni lehessen a csapásokat elviselő, azok hatásait elhárítani, enyhíteni és felszámolni képes képességet, mivel a komplex, nehezen átlátható világban készülni kell a biztonsági környezet jellegzetességei adta kinetikus és nem kinetikus⁵⁶ támadásokra, valamint a hibrid fenyegetésekre.

3.2. A Krím-félsziget fontossága a nemzeti ellenállóképesség szempontjából

A hibrid hadviselés eszköztárában megtalálhatóak kemény és puha eszközök is, ezek koordinált együttes alkalmazásával megtámadva egy országot politikai, gazdasági, társadalmi hatásokat fejtenek ki. A hibrid hadviselés példaként említhető a Krím-félsziget Oroszország általi elcsatolása 2014-ben. A hibrid hadviselés eszköztára — ezáltal komplexitási szintje — a technológiai fejlődéssel párhuzamosan folyamatosan bővül, ezáltal az ellenállóképesség területeit is szükséges bővíteni. Nem katonai, azaz puha eszközök közé sorolhatjuk a politikai

⁵⁴ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy; https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (Letöltés ideje: 2024. 10. 01.)

⁵⁵ KÁDÁR Pál et al. (2023) *A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja*. Budapest: Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatómühely 184. <https://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/kutatomuhelyek/vedelmi-biztonsagi-szabalyozasi-es-kormanyzastani-kutatomuhely/muhelytanulmanyok/2022> (Letöltés ideje:2024. 10. 01.)

⁵⁶ Nem kinetikus műveletek: „A nem kinetikus tevékenységek egy rohamosan fejlődő eszköztára a hadviselésnek, származzon az a lélektani hadviselés tárházából, vagy jelentse az a Big Data vagy a mesterséges intelligencia ezen célú alkalmazását.” LÓDERER Balázs – STOHL Róbert szerk. (2019): *Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők*. Budapest: *Honvéd Tudományos Kutatóhely*. Szerkesztői előszó.

és diplomáciai nyomásgyakorlást, a gazdasági szankciókat, a diplomáciai kapcsolatok beszüntetését, a helyi ellenállás kiépítését, a jogszabályi környezet formálását, civil aktivisták alkalmazását, valamint a kultúra általi lakossági befolyásolást. Mindezzel szemben a katonai azaz kemény eszközök közé sorolhatjuk a katonai gyakorlatokkal történő elrettentést, a stratégiai szétbontakozást és más, különféle célú a katonai műveleteket (háborús, védelmi, stabilizáló, vagy békeidőszaki) műveleteket. Viszont a komplexitás miatt – véleményem szerint – nem húzható éles határvonal a katonai és nem katonai eszközök közé, erre lehet példa az információs műveletek esete is, amely mind a puha eszközök között mind a kemény eszközök között szerepet kap. Többek között ezek az eszközök kerülhetnek felhasználásra a hibrid hadviselés megvalósítása során, mivel a felforgatás az maga a háború célja, nem pedig az előzménye.

Elméleti szinten Rácz András szerint a hibrid hadviselés 6 fázisra bontható⁵⁷, elsőként a fedett események jelennek meg, amely során az érdekkülönbségek és ennek fokozása érdekében kiépítik a helyi politikai ellenállást, megjelennek az információs műveletek, valamint már kis mértékben a katonai elrettentés is. A második fázis a feszültségek fokozására szolgál, ebben az érdekkülönbségek érdekellentétekké alakulnak és megjelenik a politikai, diplomáciai, és gazdasági nyomásgyakorlás, a befolyásolás, valamint fokozódik a katonai elrettentés és az információs műveletek. A harmadik fázis a nyílt cselekmények fázisa, amely során az érdekellentétek erősödnek, megjelenik a nyílt politikai, diplomáciai, gazdasági nyomásgyakorlás, folytatódnak az információs műveletek, az ellenség fegyveres felforgató tevékenységének támogatása, valamint a katonai elrettentés mellett megjelennek minimálisan a katonai műveletek. A negyedik fázis a válság, amely során a válságreagálás hatékonysága ellen fokozzák az ellenség területén a fegyveres felforgató tevékenységet. A katonai elrettentés, az információs és katonai műveletek mellett pedig megjelenik a precíziós fegyverek, nagy hatótávolságú fegyverek, tüzérségi fegyverek, valamint a gazdasági blokádk alkalmazása. Az ötödik fázisban megtörténik a belső ellenzék hatalomátvétele, miközben továbbra is folyamatosan jelen vannak az információs műveletek, valamint erőteljesen megjelenik a propaganda és a médiatevékenységek. A válságkezelés fázisában a helyi katonai konfliktusokat feloldják, majd végül hatodik fázisként bekövetkezik a béke helyreállítása, amely során az új kormány felkéri a támadó országot a béke megszilárdítására.

⁵⁷RÁ CZ András (2014): Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. *Külügyi és Külgazdasági Intézet Tanulmányok, 1* 1-20. 13.

A Krim-félsziget annektálásának esetében szükséges megjegyezni azt, hogy ez egy hosszan előkészített művelet volt, ahol már 2000-től megjelent az oroszpartí politikai, gazdasági és katonai befolyásolás, az oroszpartí parlamenti erők támogatása, valamint az elnökválasztások befolyásolása. Jelen volt a gazdasági függőség helyzetéből adódó zsarolás és kihasználás, valamint a folyamatos NATO, EU felé való törekvési orientációk eltérítésének célja. Ezen hosszú, évekig tartó előkészület után a 2014-es elcsatolási műveletet a gyakorlatban 4 fázisra lehet bontani. Az első fázisban megjelennek az érdekkülönbségek és potenciális katonai fenyegetés van jelen. A másodikban az érdekkülönbségek érdekellentétekké válnak és ezek intenzitása fokozódik, valamint jelen van a kontrollált katonai fenyegetés. A harmadik fázisban megjelenik a válságreagálás, a helyi katonai konfliktusok és azok feloldása, a közvetlen katonai fenyegetés, valamint a hagyományos katonai műveletek, végül a negyedik fázisban bekövetkezik a béke helyreállítása.

Az első fázis esetét két részre bonthatjuk, elsőként az előzetes környezetalakítást érdemes megfigyelni. Másodszor pedig azt a pontot, amikor eldőlt a beavatkozás ténye, valamint az ezzel kapcsolatban álló érdekkülönbségeket, illetve a potenciális katonai fenyegetés jelenlétét. Ez a művelet már jóval a 2014. 02. 20.-ai⁵⁸ döntési pont előtt megkezdődött, mivel a környezetet folyamatosan alakították különböző nem katonai eszközökkel. Ennek eleme a gazdasági beágyazottság, amely a gáz, olaj ellátásban, a vállalatokban, a befektetésekből, a kötvényekben és a fegyverkereskedelemben nyilvánult meg. Ide tartozik a politikai befolyás is, ahol igyekeztek minden területen befolyást szerezni, valamint a demokratikus átmenethez szükséges háttérhatalmat kiépíteni, ezeken felül a befolyás megjelent a titkosszolgálat esetében is, ahol ügynök és besúgórendszert építettek ki.

Az első fázis tekintetében kulturális területen is igyekeztek minél nagyobb befolyásra szert tenni orosz újságok és médiatevékenységek révén. Az oktatás is egy kedvező célponttá vált, mivel annak segítségével egy újabb generációt igyekeztek oroszul megtanítani. Ennek oka az volt, hogy a korábbi generáció még ismerte és értette az orosz nyelvet, míg ez a generáció már nem. Ezért orosz tankönyveket kezdtek nyomtatni, illetve orosz iskolákat tartottak fent. A katonai kiképzések pedig továbbra is orosz mintán alapultak, ezáltal nem voltak ismeretlenek az oroszok számára az ukrán képességek és tervezési folyamatok. Ezeknek az eszközöknek mind az a célja, hogy a befolyás növekedjen, az ország destabilizálódjon, valamint az orosz érdekek érvényesüljenek. Ennek érdekében az orosz kártya részét képezi a politikai

⁵⁸HOLECZ József (2018): A Krim-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája." *Hadtudományi Szemle* 11(3). 68-85. 69.

manipulációk és a társadalmi feszültségek kiaknázása mellett az orosz állampolgárság adományozása is, amellyel közvetlen befolyásra tudtak szert tenni. Ebben a helyzetben 2014. 02. 20.-án elérkezett az a döntési pont, amely nyomán megkezdődött a katonai és nem katonai erők, valamint az aktivisták riasztása és átcsoportosításuk megkezdése. Ezt követően 2014. 02. 21.-én⁵⁹ Viktor Fedorovics Janukovics ukrán elnök elmenekült az országból és később Oroszországból jelentkezett — ezzel is növelve a helyzet komplexitását.

Ezt követte a művelet második fázisa, amely során az érdekkülönbségek érdekellentétekké váltak, ezek intenzitása fokozódott, valamint megjelent a kontrollált katonai fenyegetés is. Itt már láthatóvá vált, hogy a politika nem képes érdemben fellépni az alkalmazott eszközökkel szemben, nyomás alatt van a gazdaság és a társadalom. 2014. 02. 24-26. között célzott tüntetéseket szerveztek és önvédelmi erőket alakítottak, majd 2014. 02. 26-tal kezdetét vette Krím stratégiai pontjainak, útvonalainak Oroszország általi ellenőrzése nem csak katonai erőkkel. Ebben az időszakban egyre jobban fokozták a komplexitást mesterségesen, erősítették annak hatásait, ezzel is gyengítve az ukrán vezetés lehetőségeit, felhasználva azokat a befolyásokat, amelyekre a korábbi évek során tettek szert, mind politikai, mind gazdasági területen.

A harmadik fázisban megjelenik a válságreakálás, a helyi katonai konfliktusok és azok feloldása, valamint a közvetlen katonai fenyegetés, a hagyományos katonai műveletek, amelyekre azért volt szükség, mert a tüntetések és belső ellenállás egyre csak fokozódott. Egyre nagyobb nyomás alá kerül az ukrán politikai és katonai vezetés, mivel a befolyásszerzés eszközei között megjelent a zsarolás, illetve a merényletek is szerepet kaptak az akaratérvényesítés folyamatában. A nyomásgyakorlás fokozódása mellett 2014. 02. 22.-től⁶⁰ folyamatosan zajlottak az információs műveletek a társadalom befolyásolásának érdekében. 2014. 02. 27.-én⁶¹ elfoglalták a szimferopoli kormányzati épületet, valamint új kormányfőt választottak Szergej Valerjevics Akszjonov személyében. Az új kormányfő 2014. 05. 25.-re írt ki népszavazást a Krími Autonóm Köztársaság státuszáról és jogköreinek bővítéséről. Ebben a fázisban már megjelentek a hagyományos katonai műveletek, 2014. 02. 27.-2014. 03. 01.⁶² között a félsziget fontosabb katonai objektumait elfoglalták, valamint megtörtént a félsziget

⁵⁹TÁLAS Péter (2014): Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról. *Nemzet és Biztonság–Biztonságpolitikai Szemle* 7(5). 111-123. 111.

⁶⁰HOLECZ József (2018): A Krím-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája." *Hadtudományi Szemle* 11(3). 68-85. 72

⁶¹TÁLAS Péter (2014): Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról. *Nemzet és Biztonság–Biztonságpolitikai Szemle* 7(5). 111-123. 112

⁶²HOLECZ József (2018): A Krím-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája." *Hadtudományi Szemle* 11(3). 68-85. 75

teljes lezárása. 2014. 03. 01.-én⁶³ Akszjonov kéri Oroszország, Putyin segítségét a rend és a béke helyreállításában. A kérés teljesítése érdekében Putyin felhatalmazást kér tőle, hogy katonai beavatkozást alkalmazhasson, ekkor vált láthatóvá a krími országgyűlés fura működése, amellyel a legitimáció látszatát igyekeztek fenntartani. 2014. 03. 02.-től⁶⁴ újabb orosz csapatok érkeztek a félszigetre, ezzel párhuzamosan pedig újabb ukrán katonai bázisokat zártak körül és foglaltak el. Ebben az időszakban nagyjából 35-40 ezer orosz katona tartózkodhatott a Krím-félszigeten, akikről először formálisan nem ismerték el, hogy orosz katonák, csak annyit mondtak róluk, hogy a „kis zöld emberek”, majd később annyit, hogy szabadságukat töltő katonák, míg végül 2014. áprilisában maga Putyin elnök formálisan el nem ismerte, hogy ténylegesen orosz katonák voltak.

Végül a negyedik fázisban bekövetkezik a béke helyreállítása, amely a komplexitás elemeit mesterségesen fokozó exponenciálisan növekvő válsághelyzetet zárja le. A legitimáció látszatának érdekében megteremtették a jogi háttérrel azzal, hogy Akszjonov kérte Oroszország, Putyin segítségét a rend és a béke helyreállításában, valamint azzal, hogy 2014. 03. 11.-én⁶⁵ népszavazás útján megszavazták azokat a politikai lépéseket, amelyek a teljes elszakadást döntötték. A komplexitás fokozása miatt a környezet egyre értelmezhetetlenebbé vált, a felkészültség intenzitása kritikus volt, politikai, katonai, gazdasági, és jogi szempontból. Ezek a kiskapuk, gyengeségek pedig lehetőséget biztosítottak a kihasználásukra és a nemzeti ellenállóképesség felkészültségében, tartósságában mutatkoztak meg. Ahol világosan látszott, hogy hiányzott a megfelelő jogi, doktrínális, politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai háttér, valamint a külső befolyásolás elleni ellenállóképesség.

A Krím-félsziget annektálásnak eseményeit elemezve figyelhető meg az a módszer, amely során az állam ellenállóképességét lépésről lépésre szedték szét, bontották le a reziliencia szempontjából annak érdekében, hogy minél kevesebb ellenállással találkozzanak a művelet során. Ezért volt szükséges a hosszan tartó politikai, gazdasági, kulturális befolyásolás, valamint a katonai erődemonstráció is, mivel ezen eszközök alkalmazása révén a társadalmat tudták vele befolyásolni, azaz megtörni a társadalmi ellenállóképességet.

⁶³HOLECZ József (2018): A Krím-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája." *Hadtudományi Szemle* 11(3). 68-85. 76.

⁶⁴HOLECZ József (2018): A Krím-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája." *Hadtudományi Szemle* 11(3). 68-85. 77.

⁶⁵ANDRÉKÓ Gábor (2022): A Krím-félsziget annektálásának orosz költségei és a folyamat visszafordíthatóságának kérdése The Russian Costs of the Annexation of the Crimea and the Issue of the Return of the Process. *Külügyi Szemle* 21(1). 142-175. 147.

Mindezek mellett a 21. században nem túlzás azt állítani, hogy az információ hatalom, ebből adódóan az információs műveletekkel kapcsolatos ellenállóképesség is kulcsfontosságú, mivel a hadviselés során folyamatosan zajlik az információs hatástervezés és annak értékelése.

Az ellenállóképesség tekintetében szükséges figyelembe venni a DIME⁶⁶ rendszert, amely a nemzeti hatalom eszközeit írja le, amelyek közé a diplomáciai, információs, katonai és gazdasági eszközöket sorolja. A diplomácia fő eszközeként jelenik meg a nemzetközi kapcsolatok létesítése és fenntartása, valamint a nemzetközi koalíciók, szövetségek szervezése. Az információ egy stratégiai fontosságú eszköz és erőforrás, amely a 21. század komplex világában a nem állami szereplők eszközrendszerében is jelen van és megjelenik a túlterheléses támadás is, mint eszköz. A katonai eszköz esetében a nemzeti hatalom a fegyveres erő bevetésével generál hatásokat, annak érdekében, hogy megnyerje a nemzet háborút, valamint a nem konfliktusos helyzetekben alkalmazhassák a fegyveres erő képességeit. Gazdasági eszközök alatt a piacokhoz, erőforrásokhoz való szabad hozzáférést értjük, mivel a gazdaság az alapvető jólét és a nemzetgazdaság megteremtésének kulcsfontosságú eleme.

Ezek az eszközök mind kritikus szerepet játszanak egy állam életében, ezáltal a hibrid hadviselésben ezek a területek célponttá válnak. A komplexitás jelensége miatt megjelenik a függőség és az összekapcsoltság ezek között a területek között. A katonai ellenállóképesség növeléséhez szükségesek a nemzetközi kapcsolatok, valamint egy stabil gazdasági pozíció is. Ennek oka, hogy a modern haditechnika beszerzése külföldről történik és maga a technológia az újszerűsége miatt meglehetősen drága. Ezáltal a komplex környezetben megjelenő hibrid hadviseléssel szemben szükséges a nemzeti ellenállóképesség kifejlesztése, amelynek stabil alapját a tartalék adja. A nemzetgazdaság védelmi célú felkészítésének érdeke, a lakosság ellátása, valamint, az államműködés folytonossága⁶⁷, amelyhez a felkészítésen túl szükséges a védelmi célú tartalékképzés.

A komplexitás és a globalizáció miatt megváltozott biztonsági környezet okán felismerték, hogy a tartalékképzés és a felkészítés kulcsfontosságú elem a nemzeti ellenállóképesség fejlesztésében. Ennek érdekében törvényi szinten, a Nemzeti Biztonsági Stratégiában, illetve 2021. évi XCIII. a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvényben is megjelent a nemzetgazdaság felkészítésének igénye és a tartalékképzés fontossága. A

⁶⁶The lightning press intellectual fuel for the military: Understanding the Instruments of National Power. <https://www.thelightningpress.com/understanding-instruments-national-power/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

⁶⁷2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról 23. § (1) bekezdés <https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

gazdaságfelkészítés a 2021. évi XCIII. törvényben jelenik, ahol értelmezték és meghatározták a fogalmat. Ebben a rendelkezésben megjelenik a nemzetgazdaság felkészítése a gazdaságmódosító feladatok ellátására, és szükség esetén a védelmi és biztonsági feladatok végrehajtásához rendelkezésre álló források felhasználására a bevont igazgatási szervek közreműködésével. A feladatmeghatározás a biztonsági környezet komplexitásából és a biztonsági percepció átalakulásából fakad, amely szükségessé teszi a nemzeti ellenállóképesség fejlesztésének érdekében a nemzetgazdaság, valamint a védelmi ipar kapacitásainak növelését. A külső támadások, befolyásolások kockázatának csökkentése érdekében az ellenállóképességet magas szintre kell fejleszteni, amely egyúttal az elrettentési képességek növelését is jelenti.

A nemzetgazdaság felkészítésének és tartalékképzésnek is az a célja, hogy a nemzeti ellenállóképesség alapjait megteremtse, annak érdekében, hogy az ország rendelkezzen materiális és anyagi erőforrásokkal, amelyek a reziliencia képességéhez elengedhetetlenek. Ez alatt szükséges érteni a gazdaság felkészültségét, a humánerőforrás feltöltöttségét és megfelelő szintű készenlétét és a haderő képességeit. Mindez a 21. században a komplexitás miatt megváltozott biztonsági környezet és a hibrid hadviselés jelensége miatt, szükséges felkészülni az új kihívásokra.

Összességében tehát a 2014-es Krími annexió bemutatta, hogy miért szükséges túllátni a katonai szektor (biztonság, felkészültség és ellenállóképesség) területén. Szükséges a felkészülés a releváns, kapcsolódó szektorokban, növelni kell a társadalmi ellenállóképességet és felkészíteni a vezetési, irányítási struktúrát is.

ÖSSZEGZÉS

Megfigyelhető, hogy a világ rohamtempóban változik, alakul, valamint a komplexitás jellemzői miatt egyre kiszámíthatatlanabbá válik. A technológia és a technika fejlődése nyomán alapjaiban változott meg a világunk, és ezen változások nyomán a biztonsági környezetben is komoly változások következtek be.

Az első hipotézisem, amely szerint a hibrid hadviselés széleskörűsége miatt az átfogó komplexitásból fakadó tematikus rugalmasságra van szükség igazolást nyert, mivel a komplex környezetet megfigyelve és elemezve, felismerhetőek azok a jellegzetességek, amelyek az egész világra hatással vannak. Ideértve a hibrid hadviselést is, amely olyan széles körben alkalmaz eszközöket, hogy a magas fokú komplexitásból fakadóan szükséges a biztonság és hibrid hadviselés szektorális értelmezése miatt a tematikus rugalmasság. A hidegháború során a hadviselés elemei kibővültek, ennek bekövetkeztével a biztonság területei is meghaladták a csupán katonai értelemben vett biztonságot. Ezzel, valamint az évek során bekövetkezett válságokkal megerősítést nyert az, hogy szükséges egyfajta rugalmas ellenállás minden érintett szektorban. Ugyanakkor a folyamatosan változó világ jellege miatt, szükséges a szektorok érintettségének folyamatos vizsgálata is.

A második hipotézisem arra vonatkozott, hogy a komplex környezet és a hibrid hadviselés miatt soha nem látott szerepe van a nemzeti ellenállóképesség fejlesztésének az ország fennmaradásának érdekében. A hibrid hadviselés rengeteg olyan területet alkalmaz a hadviselés részeként, melyeket korábban szinte soha nem használtak fel. Ezen felül a komplexitásból fakadó összekapcsoltság miatt olyan láncreakciók jelentek meg, amelyek beláthatatlan károkat képesek okozni — erre példa a COVID-19 járvány esete is. Megfigyelve a hibrid hadviselés jellemzőit, illetve a komplexitásból fakadó összekapcsoltságot láthatóvá vált, hogy ezekkel a hatásokkal szemben különösen nehéz védekezni. A védekezés érdekében szükséges valami átfogó keret ahhoz, hogy rendelkezésre álljon az ellenállóképesség a nyomásgyakorlással szemben a kevésbé tradicionális szektorok esetében is. Ezek nyomán világossá vált, hogy szükséges a reziliencia képességének fejlesztése nemzeti szinten is, amely ebben a gyorsan változó világban kritikus pontja egy állam fennmaradásának abban az esetben, hogyha valamilyen erős külső befolyás éri.

A harmadik hipotézisem szerint, a komplex környezet összetettsége és a hibrid hadviselés miatt a felkészülés érdekében kulcskérdés a különböző szektorok védelmi felkészítése és a tartalékképzés. Az a bizonytalan biztonsági környezet, amelyben élünk, olyan kihívások elé

állítja az országot, amelyeket nem lehet pontosan előre meghatározni. A válságkezelés hatékony megvalósítása érdekében az országnak tisztában kell lennie a képességeivel és eszközrendszereivel, valamint szükséges felmérni a gazdasági környezetet és az ellenállóképesség kialakításának érdekében meg kell határozni, hogy milyen további eszközökre és képességekre van szükség.

Összességében megállapítható, hogy a komplexitás nyomán megváltozott stratégiai környezetben a hibrid hadviselés alkalmazása teret nyert magának. Mivel a komplexitás jellegzetességeire építve akár hagyományos katonai erő alkalmazása nélkül is képes olyan hatásokat generálni, amelyek a korábbi hagyományos katonai győzelmek jellegzetességeit hordozzák magukban. A komplex környezeti jellemzők és a hibrid hadviselés jellegzetességei miatt soha nem látott mértéket ölt a proaktív felkészülés, a bekövetkezés utáni reagálás, illetve a rugalmas ellenállóképesség megléte esetén az, hogy az állam működésének lehető legkisebb kihagyása lassítsa az állam működését.

A dolgozatom témája még további kutatási kérdéseket vethet fel, mint például a 2014-es krími események és a 2022-es események összehasonlítása és elemzése az ellenállóképesség szempontjából, valamint a nemzeti ellenállóképesség integrált megközelítése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, publikációk

ANDRÉKÓ Gábor (2022): A Krím-félsziget annektálásának orosz költségei és a folyamat visszafordíthatóságának kérdése The Russian Costs of the Annexation of the Crimea and the Issue of the Return of the Process. *Külügyi Szemle* 21(1).

BUZAN, Bary – WEAVER, Ole – WILDE, de Jaap (1998): *New Framework for Analysis*. https://books.google.hu/books?id=j4BGr-Elsp8C&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2024. 11. 08.)

FARKAS Ádám (2020): Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok. *Honvédségi Szemle*. 148(4).

GAZDAG Ferenc – REMEK Éva (2018): *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Dialóg Campus Kiadó Budapest.

GERASZIMOV, Valerij (2013): Cennoszty nauki v predvigyenii *Vojenno-Promislennij Kurjer* 2013/8. https://vpk.name/news/85159_cennost_nauki_v_predvidenii.html (Letöltés ideje: 2024. 11. 08.)

HOFFMAN, Frank G. (2007): *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars* <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 11. 03.)

HOLECZ József (2018): A Krím-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája." *Hadtudományi Szemle* 11(3).

HOLECZ József: *Komplex környezet – Indirekt hadviselési megoldások* In.: Kovács Petra-Pollák Orsolya Luca (szerk.): *A hadtudomány és a 21. Század 2020*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály.

HUBER, Thomas M. (2002): *Compound Warfare: That Fatal Knot*. US Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, Kansas. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA481548.pdf> (Letöltés ideje 2024. 11. 04.)

KÁDÁR Pál et al. (2023) *A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely <https://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos->

elet/kutatomuhelyek/vedelmi-biztonsagi-szabalyozasi-es-kormanyzastani-kutatomuhely/muhelytanulmanyok/2022 (Letöltés ideje:2024. 10. 01.)

KEOHANE, Robert O. – NYE, Joseph S. Jr.(1989): *Power and Interdependence*. Glenview, III Scott, Foresman.

KESZELY László-VARGA Attila Ferenc: *A védelmi és biztonsági igazgatás rendszere – a Vbő. VII. fejezete* In.: Kádár Pál (szerk.): *A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja*. Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely 2023. 205. <https://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/kutatomuhelyek/vedelmi-biztonsagi-szabalyozasi-es-kormanyzastani-kutatomuhely/muhelytanulmanyok/2022> (Letöltés ideje:2024. 11. 08.)

KRAJNC Zoltán főszerk. (2019): *Hadtudományi lexikon: Új kötet*. Budapest: Dialóg Campus.

LIND, William S. – NIGHTENGALE, Keith – SCHMITT, John F. – SUTTON, Joseph W. – WILSON, Gary I. (1989): *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*; Marine Corps Gazette

LÓDERER Balázs – STOHL Róbert szerk. (2019): *Fegyver nélküli műveletek és háttértényezőik*. Budapest: *Honvéd Tudományos Kutatóhely*.

MIHALIK Judit (2020): A bizonytalanság radikalizmusa: egy gondolati térkép a fogalom értelmezéséhez. *Szabad Piac Gazdaság-, társadalom- és bölcsészettudományi folyóirat*, 2020(2).

MIRNICS Károly (2018): Geopolitika (geostratégia és Magyarország külpolitikája). *Aracs folyóirat*, 23(4).

Mittich Boglárka (2007): Ulrich Beck: Mi a globalizáció? *Budapesti Könyvszemle*. 2007(1).

NAN, Li (2002): *Unrestricted warfare and Chinese military strategy* (RSIS Commentaries, No. 022). RSIS Commentaries. Singapore: Nanyang Technological University.

NEMETH, William J. (2002): *Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare*. Naval Postgraduate School, Monterey, California. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 11. 11.)

NYE, Joseph S. Jr. (1990): *Soft Power*. Foreign Policy.

NYE, Joseph S. Jr. (2008): *Hard, Soft, and Smart Power: The Politics of Leadership in a Complex World*. Oxford University Press.

OROSZ László (2014): Egy új hidegháború?. *Hadtudományi Szemle*. 7(4).

PORKOLÁB Imre (2019): *A stratégia művészete*. HVG Kiadó Zrt.

PORKOLÁB Imre (2020): *Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja*. Budapest: Dialóg Campus.

QUIAO, Liang – WANG, Xiangsui (1999): *Unrestricted Warfare*
<http://www.c4i.org/unrestricted.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 11. 08.)

RÁCZ András (2014): Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. *Külügyi és Külgazdasági Intézet Tanulmányok*.

SNOWDEN, David J.-BOONE, Marry E. (2007): *A Leader's Framework for Decision Making*. Harvard Business Review.

SZÉKELY Iván (2015): Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. *Replika*, (94)

TÁLAS Péter (2014): Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról. *Nemzet és Biztonság–Biztonságpolitikai Szemle* 7(5)

SOLMAZ Tarik (2022): *'Hybrid Warfare': One Term, Many Meanings*. Small Wars Journal. 2022 február 25. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-warfare-one-term-many-meanings> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

The lightning press intellectual fuel for the military: *Understanding the Instruments of National Power*. <https://www.thelightningpress.com/understanding-instruments-national-power/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

VICSEK Tamás (2003): „Komplexitás-elmélet”. *Magyar Tudomány CIX. kötet – Új folyam*, 48(3).

Jogsabályok és szabályozók

1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés ideje: 2024. 11. 10.)

1393/2021 (VI.24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról Bevezető
<https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22> (Letöltés ideje: 2024. 11. 10.)

2021. évi XCIII törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.
<https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00> (Letöltés ideje: 2024. 10. 01.)

4 Shared Vision, Common Action A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (Letöltés ideje: 2024. 10. 01.)

AAP-06 NATO edition 2019 glossary of terms and definitions (english and french) https://www.coemed.org/files/stanags/05_AAP/AAP-06_2019_EF.pdf (Letöltés ideje: 2024. 11. 11.)

AJP-01(D) Allied Joint Doctrine december 2010 <https://cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=13> (Letöltés ideje: 2024. 11. 11.)

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf (Letöltés ideje: 2024. 11. 11.)

NATO 2022 Strategic Concept 4. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Letöltés ideje: 2024.10. 01.)

Internetes források

Agilis gondolkodás: <https://www.szinerigia.hu/tudastar/blog/az-agilis-szo-jelentese/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

DFT Hungária: Ismerd meg a CYNEFIN döntési modellt. https://www.linkedin.com/posts/dft-hung%C3%A1ria_ismerd-meg-a-cynefin-d%C3%B6nt%C3%A9si-modellt-activity-7167805566369624066-Acpo (Letöltés ideje: 2024. 06. 22.)

Döntési sokk: <https://farkasdezso.hu/donteshozatal-dontesi-technikak/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)

Globalizáció: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/globalizacio/> (Letöltés ideje 2024. 11. 07.)

Reziliencia https://lexiq.hu/reziliencia#google_vignette (Letöltés ideje: 2024. 11. 10.)

Reziliencia: <https://idegen-szavak-szotara.hu/reziliencia-jelent%C3%A9se> (Letöltés ideje: 2024. 10. 09.)